

Nytt i privatretten

Utgitt av Instituttet for privatrett ved Universitetet i Oslo

Nyhetsbrev for informasjon på privatretslige området. Nr. 2/2003

KONTRAKTSRETT

OBLIGASJONSRETT

Kjøp av eierseksjon. Selgerens ansvar for mangler ved fellesarealer. Høyesterettsdom 27. mars 2003

Høyesterett har i enstemmig dom 27. mars 2003 slått fast at selgerens ansvar for mangler etter avhendingsloven også omfatter mangler ved fellesarealer i seksjonssameier. I samme dom ble det også lagt til grunn at det ved utmåling av prisavslag på grunnlag av utbedringskostnader måtte tas hensyn til kjøperens rett til skattefradrag for utgifter til utbedring av

Innhold nr. 2:

Kontraksrett	s. 1
Obligasjonsrett	s. 1
Avtalerett	s. 3
Erstatningsrett	s. 4
Forsikringsrett	s. 6
Selskapsrett	s. 8
Immaterialrett	s. 9
Opphavsrett	s. 9
Patentrett	s. 12
Personlighetsrett	s. 12
Varemerkerett	s. 13
Firmarett	s. 15
Pant – konkurs	s. 16
Arverett	s. 17
Boligrett	s. 18
Husleie- og eierseksjonsrett	s. 18
Diverse	s. 20

e-post: jus@cappelen.no
<http://www.cappelen.no>

ekstraordinær skade, jf. skatte-
loven § 7-13.

Kjøperne av eierseksjon – loftsleilighet med takterrasse bygget på 1980-tallet i en gård fra 1903 – oppdaget kort tid etter kjøpet vannskade på parkett i stuen. Det viste seg at skaden skyldtes lekkasje i dekket på takterrassen utenfor stuen, samt kondensproblemer som følge av konstruksjonsfeil ved byggingen av terrassen. Reklamasjon mot selgeren ble avvist med den begrunnelse at terrassen var fellesareal i sameiet, og at utbedring derfor var sameiets ansvar. Byretten ga selgeren medhold i dette, mens lagmannsretten og Høyesterett ga kjøperne medhold. Høyesterett tok strengt tatt ikke standpunkt til om terrassen var fellesareal eller om den var en del av bruksenheten. Den var i alle tilfelle omfattet av kjøpsavtalen. Ved mangelsvurderingen er det

«uten betydning om terrassen i sameierettslig forstand er fellesareal eller del av den overdratte bruksenhet, og hvem som eventuelt har ansvaret for det ytre vedlikehold. Det avgjørende må være om salgsgjenstanden er i samsvar med avtalen. Med de skader terrassen og stuegulvet hadde, som nødvendiggjorde omfattende reparasjonsarbeid, kan det etter mitt syn ikke være tvilsomt at det her dreier seg om en mangel.»

Til selgerens anførsel om at han ikke kunne være ansvarlig for mangelen fordi reparasjonsutgiftene er fellesutgifter som skal bæres av sameiet, uttales det i dommen at

«mangelsvurderingen ved felles-

arealer – dersom det skulle dreie seg om det – vil kunne bli noe annerledes enn når det dreier seg om mangler ved selve bruksenheten. Forskjellen vil imidlertid normalt bare gi seg utslag i omfanget av et krav om prisavslag eller erstatning, ikke til spørsmålet om det foreligger en mangel: Mangler ved fellesarealer berører normalt samtlige sameiere, slik at utgiftene til utbedring må bæres i fellesskap.»

Kjøperne ble på dette grunnlag tilkjent prisavslag av selgeren med et beløp tilsvarende utgiftene til reparasjon av takterrassen og skadene på parketten (men korrigert for skattefordelen, se nedenfor). Det uttales uttrykkelig at et

«eventuelt ansvar for sameiet begrunnet i manglende vedlikehold, kan ikke begrense kjøperens rettigheter etter avhendingslova. Det er ikke holdepunkter for at selgers ansvar etter avhendingslova er subsidiært i forhold til sameiets eventuelle ansvar.»

Premissene i dommen er delvis prinsipielle og delvis meget konkrete. Dette kan skape tvil om dommens rekkevidde og betydning i andre saker om mangler ved fellesarealer. Det uttales i dommen, under henvisning til under-
tegnedes bok *Kjøp av fast eiendom* (tredje utgave, 2000) s. 179, at mangel etter avhendingsloven ved kjøp av eierseksjon ikke er begrenset til selve bruksenheten, men at også fellesarealer som tak, trappe-rom og heis omfattes av mangelsvurderingen med mulig ansvar for selgeren som konsekvens. Videre uttales det at det ikke er avgjørende om den aktuelle delen av

bygningen omfattes av sameiets vedlikeholdsansvar, og at selgerens ansvar etter avhendingsloven ikke er subsidiært i forhold til sameiets ansvar. På den annen side er Høyesterett nøye med å fremheve at mangelen i saken i sin helhet er knyttet umiddelbart til seksjonen. Det vises til at prisavslaget dels gjelder skade på selve bruksenheten, dels mangler ved terrassen som den solgte seksjonen uomstridt hadde eksklusiv bruksrett til. Terrassen var forbundet med leiligheten på en slik måte at den i forhold til avhendingsloven måtte anses som en del av bruksenheten. Uttalelsene om at et eventuelt ansvar for sameiet ikke kan begrense kjøperens rettigheter etter avhendingsloven, og om at det ikke er holdepunkter for at selgers ansvar etter avhendingsloven er subsidiært i forhold til sameiets ansvar, kommer i umiddelbar sammenheng med påpekingen av manglens sterke tilknytning til selve bruksenheten.

Det er vanskelig å se rekkevidden og betydningen av den uttalen som er sitert ovenfor om at omfanget av prisavslag eller erstatning vil kunne påvirkes av at mangelen gjelder fellesareal, fordi mangler ved fellesareal normalt gjelder samtlige sameiere slik at utgiftene til utbedring må bæres i fellesskap.

Prisavslaget ble utmålt etter utgiftene til utbedring, jf. avhendingsloven § 4-12 (2). Sakens andre hovedspørsmål gjaldt betydningen av skatteloven § 7-13 om rett til inntektsfradrag for kostnader som skyldes ekstraordinær skade. Høyesterett kom til at det skulle gjøres fradrag for denne skattefordelen ved utmåling av prisavslaget. Kjøperne hadde krevd fradrag for utgiftene i sine selvangivelser, men ligningsmyndighetene ville ikke vurdere dette før rettssaken mot selgeren var avgjort. Høyesterett uttalte at det «bør foreligge en viss sikkerhet for at fradrag blir gitt, før kravet reduseres». Retten vurderte det slik at vilkåret om «ekstraordinær skade» var oppfylt i saken.

Rett til inntektsfradrag er betinget av at skattyteren ikke får utgiftene dekket f.eks. gjennom for-

sikring eller erstatning fra skadevolder, idet det i så fall ikke foreligger noen kostnad for skattyteren. Høyesterett mente likevel at det «riktige i dette tilfellet [må] være å legge til grunn at de vil få fradrag, og at prisavslaget derfor må reduseres med skattefordelen».

Trygve Bergsåker

Langvarige immaterielle tjenestetkontrakter – adgangen til å tilbakekalle oppdraget uten å betale erstatning: Høyesterettsdom om tilbakekall av en portefølje av inkassooppdrag. Dom av 30-1-2003, Rådstuplass 4 ASA mot Case AS

Dommen omhandler tilsynelatende et noe spesielt tilfelle, men har betydning for den alminnelige obligasjonsrett.

Saken gjaldt spørsmålet om et inkassoselskap hadde krav mot en bank fordi banken hadde tatt tilbake en inkassoportefølje som selskapet hadde hatt til behandling i henhold til en overvåkingsavtale for uerholdelige krav. Bergensbanken ASA hadde siden 1985 brukt inkassobyrået Case AS til inkassooppdrag. Case utførte vanlig inkasso mot avtalte gebyrsatser. I 1991 ble Bergensbanken og Case enige om at banken også skulle sende uerholdelige fordringer til Case til «overvåking». Dette overvåkningsarbeidet innebar bl.a. at Case skulle forhindre at kravene ble foreldet, undersøke om debitor var blitt helt eller delvis søkegod, iverksette inkassohandlinger og sikre krav med utlegg og lønns-trekk, forhandle ved gjeldsordning etter gjeldsordningsloven, melde krav i konkursbo og dødsbo, samt i tilfelle ta ut forliksklage hvor tvangsgrunnlag manglet ved overtrekkssaker. Den fordringsmassen som Case fikk til overvåking for Bergensbanken var betydelig, og Case hadde etter hvert en provisjonsinntekt årlig i størrelsesorden kr. 200 000–300 000 av disse sakene.

Etter 1. januar 1997 fikk Case ikke overført nye saker – hverken ordinære inkassosaker eller overvåkingssaker. Det hadde sammenheng med at bankens inkassosjef på dette tidspunkt sluttet og begynte som daglig leder i et annet inkas-

soselskap banken valgte som inkassator for nye saker. I 1998 besluttet banken å sanere inkassosakene og selge sine porteføljer av saker som til da hadde vært til overvåking hos forskjellige inkassoselskaper. Case innga i februar og mars 1998 to bud for overtakelse av alle fordringer selskapet hadde til inkasso, men fikk ikke tilslaget. I brev av 24. september 1998 sa banken opp alle inkassoavtaler med øyeblikkelig virkning.

Case mente at banken var uberettiget til å ta fordringer tilbake uten å betale full erstatning for det tapet selskapet ble påført ved ikke å få fullføre oppdraget. Banken mente på sin side at Case ikke hadde økonomisk krav i den anledning.

Høyesterett la til grunn at spørsmålet om oppsigelse og økonomisk kompensasjon ikke var regulert i avtalen mellom partene, og at løsningen derfor måtte baseres på alminnelige kontraktsrettslige regler. Om spørsmålet om oppsigelsesadgang uttalte førstvoterende i en på dette punkt enstemmig Høyesterett: «Overvåkingsavtalen inneholder – i motsetning til de fleste nyere kontrakter av denne typen – ikke noen bestemmelse om adgangen til å bringe avtaleforholdet til opphør. Det er ikke bestridt at banken sto helt fritt til å slutte å tilføre Case nye saker i henhold til overvåkingsavtalen, slik den gjorde fra 1. januar 1997. Jeg finner det imidlertid også klart at overvåkingsavtalen måtte kunne bringes til opphør for de fordringer som var overført til overvåking. Det følger etter mitt syn av generelle kontraktsrettslige prinsipper at langvarige oppdragsavtaler av denne karakter kan bringes til opphør for pågående oppdrag. Dette er også entydig lagt til grunn i kontraktspraksis. Jeg mener at oppdragsgiveren i et tilfelle som det foreliggende må ha en generell adgang til å bringe avtaleforholdet til opphør, og at det må kreves en særskilt begrunnelse for at en slik adgang ikke foreligger. At banken i og for seg var berettiget til dette, har heller ikke Case bestridt. Case gjør imidlertid gjeldende at bankens adgang til å bringe kontraktsforholdet til opphør var betinget av at sel-

skapet fikk oppfyllelsesinteressen erstattet. Når banken hadde en rettmessig adgang til å trekke tilbake oppdraget for de tildelte sakene, kan jeg – hensett til kontraktsforholdets egenart – imidlertid heller ikke se at Case kan kreve oppfyllelsesinteressen etter kontrakten erstattet av banken. Kravet har etter mitt syn ikke støtte i alminnelige kontraktsrettslige prinsipper. En slik løsning er heller ikke lagt til grunn i den kontraktspraksis som er fremlagt. Case har anført at tilbakekallet av overvåkingsavtalen må bedømmes som en avbestilling av oppdraget, og at det ved avbestilling gjelder et generelt prinsipp om rett til å kreve oppfyllelsesinteressen erstattet. Det er blant annet vist til tilvirkningskontrakter. Jeg går ikke nærmere inn på den generelle holdbarheten av det rettslige utgangspunkt som her er gjort gjeldende, fordi jeg finner det klart at det ikke kan få anvendelse ved løpende tjenesteytelser av den karakter som det her er tale om.»

Oppdragsavtalen om overvåking av uerholdelige krav tilhører den type kontrakter som ofte karakteriseres som immaterielle tjenestekontrakter. Noen skarp definisjon kan ikke gis; men negativt kan det sies at det dreier seg om oppdrag som ikke er knyttet til fysiske objekter, og typisk gis til advokater, revisorer, konsulenter, banker m.m. For denne kontrakstypen har det lenge vært hevdet at kommisjonslovens regler er velegnet som bakgrunnsrett, og at især bestemmelsen i kommisjonslovens § 46 har vært mønsterdannende for immaterielle tjenester i sin alminnelighet (se Hagstrøm: *Obligasjonsrett*, Oslo 2003, s. 372). Selv om kommisjonslovens § 46 ikke er omtalt i dommen, må det kunne sies at det prinsipp bestemmelsen har vært ansett å være utslag av, er blitt lagt til grunn av Høyesterett når førstvoterende slår fast at det følger «av generelle kontraktsrettslige prinsipper at langvarige oppdragsavtaler av denne karakter kan bringes til opphør for pågående oppdrag», og at et slikt tilbakekall «hensett til kontraktsforholdets egenart» ikke kan utløse krav på erstatning for den positive kontraktsinteresse.

Forsåvidt gjaldt det økonomiske oppgjør mellom partene la som nevnt en enstemmig Høyesterett til grunn at oppsigelsen ikke kunne utløse krav på oppfyllelsesinteressen. Men både et flertall og et mindretall (3–2) la til grunn at oppdragstageren hadde krav på vederlag for det utførte arbeidet. Førstvoterende som talsmann for flertallet uttalte: «Lagmannsretten har tilkjent Case vederlag for det arbeid som selskapet har utført ved opphøret av kontrakten, men den har utmålt vederlaget som en forholdsmessig andel av de provisjonsinntekter som Case ville fått dersom oppdraget ikke hadde blitt tilbakekalt. Det er etter mitt syn mer nærliggende å fastsette et vederlag for selve det arbeid som Case har hatt med de overvåkings-sakene som er blitt tatt tilbake. I så fall må selskapet i tillegg få dekket de utleggene som det har hatt i disse sakene.»

Mindretallet ville utmåle en mer beskjeden godtgjørelse: «Selv om den kortfattede avtalen ikke regulerer det økonomiske mellomværende ved bankens tilbakekall av porteføljen, finner jeg likevel grunn til å legge vekt på at vederlaget for Cases arbeid i avtalen var fastsatt til en provisjon regnet ut fra det beløp som ble innfordret. Hensett til at arbeidet med en rekke av sakene ikke ville føre til noen som helst utbetaling, var denne provisjon ment å dekke både arbeidet med saker som utløste provisjon og med de resultatløse sakene. Ser man bort fra en startperiode med adskillig arbeid før dekning begynte å komme inn, vil jeg anta at en samlet innvunnet provisjon etter hver ville stå i et rimelig forhold til det arbeid som var utført. I alle fall vil det være situasjonen etter at kontraktsforholdet hadde vart i flere år, og hvor Case etter det opplyste år om annet hadde hatt provisjonsinntekter på 200 000–300 000 kroner. Jeg ser det med andre ord slik at de fremtidige provisjonsinntekter som Case mistet, ville ha gitt et noenlunde passende vederlag for det arbeid som selskapet ble frigjort fra ved bankens tilbakekall.»

Ingen av fraksjonene i Høyesterett fant således grunnlag for å ut-

måle en form for avgangsvederlag for de verdier oppdragstageren hadde skapt for oppdragsgiveren. Dommen er således et ytterligere signal om at den restriktive linje fra Rt. 1980 s. 243 («Tampax-dommen») vil bli opprettholdt (se Hagstrøm: *Obligasjonsrett* s. 233–234).

Viggo Hagstrøm

AVTALERETT

Spørsmål om det er inngått bindende avtale om salg av en hytte-tomt og – i bekreftende fall – om kjøperens krav på tomten er foreldet. Her omtales kun bindings-spørsmålet. Høyesteretts dom 2003-02-03

1. Gunhild Bekkenes og hennes mann Leonard Bekkenes var eiere av en eiendom i Bømlø kommune. Ektefellene Oddrun og Kåre Alvsvåg var interessert i å kjøpe en tomt på eiendommen. Den 19. april 1993 undertegnet Gunhild Bekkenes og Kåre Alvsvåg kontrakt om kjøp av en ca. 900 kvm stor tomt, som omfattet en del av begge bruksnumrene. Prisen var kr. 13 500 som ble betalt kontant ved kontraktsinngåelsen. Oddrun Alvsvåg undertegnet kjøpekontrakten kort tid etter. Leonard Bekkenes var sommeren 1992 blitt innlagt i sykehjem som senil dement. I mai 1993 ble det oppnevnt hjelpeverge for ham. Hjelpevergen undertegnet kjøpekontrakten på hans vegne. Leonard Bekkenes døde 3. mai 1995, og hans hustru overtok fellesboet uskiftet. Hun døde i 1999. Den 21. juli 1998 samtykket Stord overformynderi i hjelpevergens overdragelse av tomten til ekteparet Alvsvåg.

Datteren til ekteparet Bekkenes, Åsta Mæland, har bestridt gyldigheten av kjøpekontrakten mellom hennes foreldre og ekteparet Alvsvåg og har derfor ikke villet medvirke til fradeling av tomten. Hun gjorde gjeldende at hun selv hadde inngått bindende avtale med foreldrene om kjøp av tomten.

2. For Høyesterett ble en anførsel basert på at avtalen var ugyldig etter avtalelovens ugyldighetsregler frafalt. De fire avtalerettslige

spørsmålene som saken reiste for Høyesterett var på denne bakgrunn:

- 1) Om det var inngått muntlig avtale mellom Bekkenes og Alsvåg allerede før Leonard Bekkenes ble innlagt på sykehjem som senil dement.
- 2) Om vergemålet bortfalt ved Leonard Bekkenes (den umyndiges) død, og om overformynderiet da ikke lenger med bindende virkning kunne samtykke i vergens tidligere disposisjoner.
- 3) Gitt at den umyndiges død ikke avskjærer overformynderiet fra å gi samtykke, hvor lenge samtykkeadgangen i tilfellet består.
- 4) Om overformynderiets samtykke i dette tilfellet var gitt etter at ekteparet Bekkenes' datter Åsta Mæland hadde inngått bindende avtale om kjøp av foreldrenes eiendom.

3. Høyesterett kom enstemmig til at lagmannsrettens dom ble stadfestet, dvs. at salget ble opprettholdt ut fra det syn at avtalen mellom Bekkenes og Alsvåg ble ansett bindende inngått.

Ad spørsmål nr. 1: Alsvåg har anført at det ble inngått en muntlig avtale mellom partene allerede før Leonard Bekkenes ble innlagt i sykehjem som senil dement. Det ble vist til at når lagmannsretten ikke fant at det var oppnådd enighet før etter at Leonard ble dement, bygget retten uriktig på at han ble innlagt i sykehjemmet allerede i 1990, mens det nå er klarlagt at dette først skjedde sommeren 1992. Dette ble av Høyesterett løst som et rent bevisspørsmål. Retten viste til at det ut fra Oddrun og Kåre Alsvågs egne uttalelser og anførsler var høyst usikkert når en eventuell muntlig avtale om tomtosalget tidligst var inngått. Usikkerheten om tidspunktet for inngåelse av en eventuell muntlig avtale, måtte gå ut over Alsvåg, som etter Høyesteretts oppfatning hadde tvilsrisikoen for at slik avtale var kommet i stand. Som en kommentar kan det nevnes at dette følger av en alminnelig forståelse av reglene om bevisbyrde ved avtaleinngåelse, og resultatet er på dette punkt ikke overraskende.

Ad spørsmål nr. 2: Spørsmålet

var så om avtalen av 19. april 1993 som noe senere ble undertegnet av Leonard Bekkenes' hjelpeverge og som Stord overformynderi i juli 1998 – tre år etter Leonards død – ga samtykke til, er bindende og må respekteres av Åsta Mæland.

Høyesterett tok utgangspunkt i vergemålsloven § 49 første ledd, jf. § 90c, hvorefter hjelpevergen ikke kan avhende fast eiendom som tilhører den umyndige, uten enstemmig samtykke av overformynderiet. Mæland hadde anført at vergemålet bortfalt ved den umyndiges død, og at overformynderiet da ikke lenger med bindende virkning kunne samtykke i vergens tidligere disposisjoner. Høyesterett kom til at denne anførselen ikke kunne føre frem. Det fremheves at ved den umyndiges død blir ikke vergens disposisjoner på den umyndiges vegne uforpliktende for dennes rettsetterfølgere. Dette må ifølge Høyesterett også gjelde disposisjoner der vergen handler på den umyndiges vegne betinget av overformynderiets samtykke. Det ble spesielt påpekt at retten ikke kunne se noen reelle hensyn som skulle tilsi at overformynderiet ved den umyndiges død bør avskjæres fra å samtykke til disposisjoner som vergen har truffet til varetakelse av den umyndiges interesser. Dette er det lett å være enig i.

Ad spørsmål nr. 3: Retten kom altså til at den umyndiges død ikke avskjærer overformynderiet fra å gi samtykke til vergens tidligere disposisjoner. Dermed reiste det seg et spørsmål om hvor lenge samtykkeadgangen besto. Her ble samtykket gitt tre år etter dødsfallet. Høyesterett ga sin tilslutning til lagmannsrettens bedømmelse av dette spørsmål, og uttalte at tidsforløpet og betydningen av dette måtte vurderes konkret og inngå i den skjønsmessige vurdering overformynderiet skal foreta ved avgjørelsen av om samtykke skal gis. Det ble så vist til at den ankende part ikke hadde anført at overformynderiets adgang til å samtykke var gått tapt på grunn av tidsforløpet etter at Leonard Bekkenes døde, og retten fant derfor ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet.

Ad spørsmål nr. 4: Mæland hadde subsidiært anført at overformynderiets samtykke var gitt etter at hun hadde inngått bindende avtale om kjøp av foreldrenes eiendom, og at Alsvågs rett derfor må stå tilbake for hennes.

Heller ikke denne anførselen førte frem. Retten fremholdt at mellom partene får overformynderiets etterfølgende samtykke normalt virkning fra det tidspunkt da vergen inngikk avtalen på den umyndiges vegne. Deretter fremholder retten at det samme må gjelde i forhold til en tredjemann som får seg overdratt en gjenstand samtidig som han kjenner eller bør kjenne til at det tidligere er inngått en konkurrerende avtale om samme gjenstand som forutsetter overformynderiets samtykke. Lagmannsretten hadde lagt til grunn at Åsta Mæland ikke var i god tro, og på dette punkt var dommen ikke påanket.

4. Det heter i dommen at saken på flere punkter har reist uavklarte rettsspørsmål, jf. at det ble gitt tillatelse til anke uten hensyn til ankegjensstandens verdi. Imidlertid er det vanskelig å se spor av tvil i Høyesteretts begrunnelse, noe som indikerer at saken neppe har voldt så stor tvil når alt kom til alt. Dette forholdet kan antagelig forklares med at tvil som måtte ha foreligget under saksforberedelsen, antagelig ble redusert vesentlig etter hvert som sakens faktiske og rettslige sider ble belyst under de muntlige forhandlingene i Høyesterett.

Geir Woxholth

ERSTATNINGSRETT

Høyesteretts dom av 18. mars 2003. Personskade. Årsakssammenheng og erstatningsutmåling (Dykkerdommen)

1. En 48 år gammel mann som arbeidet som metningsdykker fikk en skulderskade ved en bilulykke i 1997. Den medisinske invaliditet ble av en av de sakkyndige i saken satt til under 5 %. Skaden medførte at han ikke lenger kunne arbeide som metningsdykker, et yrke han hadde hatt siden 1976, avbrutt av

en periode 1985–1993 hvor han drev et privat firma sammen med sin hustru. Saken reiste en rekke spørsmål både om årsakssammenheng og erstatningsutmåling; særlig om fastsettelsen av de årlige tap og erstatningsperioden. Også spørsmål om lempning etter skl. § 5-2 var oppe.

Skadelidte ble friskmeldt i august 1998, men måtte avbryte sitt første oppdrag på grunn av smerter i skulderen, og har senere ikke arbeidet som dykker. I september s.å. gikk han til sak mot bilens trafikkforsikrer, Gjensidige, med krav om erstatning. Her skal jeg trekke frem sakens hovedspørsmål; for øvrig viser jeg til dommen, hvor også de sakkyndiges erklæringer er gjengitt. Det bør dog nevnes at han fikk helseerklæring for metningsdykking; en avgjørelse han brakte inn for Statens helsetilsyn, som ga ham medhold i at han var medisinsk udyktig som metningsdykker.

2. Oslo byrett tilkjente ham ved dom 27. oktober 2000 erstatning for inntektstap frem til utløpet av 1999 med kr. 611 822 pluss renter. For øvrig ble Gjensidige frifunnet. Byretten fant at de økonomiske følger etter dette var upåregnelige, skadens omfang tatt i betraktning. Etter at skadelidte hadde anket, kom lagmannsretten til at han skulle ha erstatning for inntektstap frem til utløpet av 2007. Lagmannsretten la til grunn at han ville tjent kr. 1 273 000 pr. år i tiden 1999–2007. Men med hjemmel i skl. § 5-2 ble den årlige erstatning lempet til kr. 700 000 pr. år. Frem til skjæringstidspunktet for lidt tap, 1. april 2002, ble erstatningen satt til 1 725 000, mens fremtidstapet ble erstattet med kr. 1 320 000.

Både skadelidte og Gjensidige anket til Høyesterett. Fra skadelidtes side ble det anført at inntektstapet var en påregnelig følge av bilpåkørselen, at det ikke var upåregnelig at en liten skade kan medføre et betydelig økonomisk tap og at det ikke var grunnlag for lempning. Gjensidige bestred at det var årsakssammenheng mellom skulderskaden og at han sluttet som metningsdykker. Han fikk sitt helseattest, og selskapet kan ikke være ansvarlig når han selv påkla-

ger avgjørelsen og får medhold i at han kan fortsette å dykke. Subsidiært hevdet Gjensidige at årsakssammenheng ikke var adekvat, at han ville sluttet å dykke før 2007, og at hans inntektsnivå ville vært mindre enn det lagmannsretten hadde lagt til grunn.

Høyesterett fastsatte enstemmig erstatningen i det alt vesentlige til de samme beløp som lagmannsretten. Saksomkostninger ble derfor ikke tilkjent for noen av ankene. Høyesteretts begrunnelse var imidlertid en annen enn lagmannsrettens.

3. Førstvoterende, dommer *Matningsdal*, tok ved årsaksvurderingen utgangspunkt i Nilsen-dommen, Rt. 2001 s. 320¹: «For at trafikkulykken skal kunne anses som årsak til As invaliditet, må ulykken ha vært en nødvendig betingelse for at invaliditet skulle inntre, og dersom det foreligger andre årsaksfaktorer, må ulykken i forhold til de øvrige faktorer fremstå som et såpass vesentlig element i årsaksbildet at det er rimelig å knytte ansvar til den...». Deretter ble det slått fast at skadelidte hadde bevisbyrden for årsakssammenheng, og at man måtte bygge på det faktum som var mest sannsynlig. For en alternativ skadeutvikling som ville redusert tapet, påhviler derimot tvilsrisikoen skadevolderen.

Etter dette ble det sentrale spørsmål om skadelidtes egen oppfatning av sin skikkethet som dykker sett i forhold til de sakkyndiges erklæringer var reelt begrunnet eller ikke, og om han hadde oppfylt sin bevisbyrde for at ulykken var den vesentligste årsak til at han ikke kunne fortsette. Etter en samlet vurdering fant førstvoterende at ulykken «utgjorde et så vesentlig element i årsaksbildet at det er rimelig å knytte ansvar til den også i forhold til at A oppgav videre metningsdykking».

4. Dermed gjenstod å utmåle erstatningen. Denne måtte naturlig nok baseres på skjønsmessige vurderinger om hvor lenge han ville fortsatt som metningsdykker, og hvilke inntekter han ville hatt.

¹ Dommen er omtalt i *Nytt i privatretten* 2001/2 s. 8.

Førstvoterende går grundig inn i enkeltelementene her, og tar utgangspunkt i at skadelidte frem til ulykken hadde hatt en årlig gjennomsnittsinntekt på ca. kr. 500 000 de siste tre årene. Skadelidte hevdet – og lagmannsretten la som nevnt det til grunn – han i årene frem til og med 2007 ville hatt en årlig gjennomsnittsinntekt på 1,2 mill., idet oppdragsgiver ville vært en annen. Denne inntektsøkning fant førstvoterende for høy: «A har tvilsrisikoen for tapets størrelse, og når det anføres at det ville skjedd en så betydelig økning som i dette tilfellet, skjerpes kravet til hvilke bevis som må fremlegges for at det påståtte tapet skal være sannsynliggjort». Det hadde han ikke gjort, og førstvoterende la til grunn en årlig antatt inntekt fra 1999 til og med 2003 på ca. kr. 800 000. Med fradrag for antatt inntekt basert på skattesatser for det enkelte år og etter bruttofiseringen ble årstapet for 1999 satt til kr. 535 000 og for 2000 til og med 2002. Etter årsskiftet 2002–2003 ble det lagt til grunn at han ikke lenger ville ha arbeidet som dykker. For 2003 ble det antatt at nettotapet ville vært kr. 300 000, inklusiv et skattepåslag på 5 %. Med tillegg av renter ble etter dette erstatningen for det lidte tap kr. 1 613 178 og for fremtidstapet kr. 300 000. Med et slikt samlet totalbeløp ble det ikke grunnlag for å si at årsakssammenheng ikke var adekvat. Men førstvoterende kom her med noen bemerkninger av generell rekkevidde: «Det er ikke noe bemerkelsesverdige ved skade- og sykdomsforløpet. Vi står riktignok overfor et tilfelle hvor en beskjeden fysisk skade gir et svært årlig tap. Men tapsperioden er kort slik at det totale beløp ikke blir større enn ved mange personskader hvor personer på As alder skades. Ved vurderingen av om A på grunnlag av en adekvansbegrensning selv må bære tapet helt eller delvis, må det også legges vekt på at kollisjonen lett kunne ha påført en syklist langt alvorligere skader enn den skaden som rammet A. Erstatningsnivået kunne dermed ha blitt minst like høyt om ulykken hadde rammet en person med atskillig lavere årsinntekt, idet tapet i slike tilfeller nor-

malt løper helt frem til pensjonsalderen. Videre viser jeg til at et ikke ubetydelig antall personer har en inntekt på det nivået som jeg har lagt til grunn for A.»

5. Det er flere sider ved denne dommen som det kan være grunn til å knytte noen bemerkninger til.

Sitatet fra Nielsendommen om de grunnleggende årsaks- og bevisbyrdekrav gjenspeiler rettssetninger som Høyesterett har bygget på i en lang rekke dommer, og som neppe har vært særlig kontroversielle, se bl.a. Rt. 2001 s. 337, Rt. 2001 s. 915, Rt. 1997 s. 883, Rt. 1999 s. 1463 og Rt. 2000 s. 418. Overvektsprinsippet har således nå sikkert fotfeste i norsk rett. Men vi ser at Høyesterett i denne dommen skjerper skadelidtes bevisbyrde for inntektstapets størrelse når dette i forhold til det tidligere nivå fra skadelidtes side hevdes å ville ha steget betydelig.

De betraktninger om hva som må anses å være et påregnelig tap, er det også grunn til å merke seg. I Rossnesdommen i Rt. 1997 s. 1 oppstod spørsmålet om skadelidtes sykdomsutvikling var adekvat i forhold til det konkrete hendelsesforløp i forbindelse med en påkjørsel bakfra. Her ble – under dissens 3–2 – bilens forsikringsselskap frifunnet da skadene ikke kunne sies å være adekvate: «Vel er det stor risiko for alvorlige skader ved trafikkulykker, men i forhold til påregnelighetsspørsmålet må hver ulykke vurderes konkret» (på s. 12). Jeg leser det som er sitert ovenfor under nr. 4, som noe vanskelig forenlig med utsagnet om at påregnelighetsvurderingen må vurderes «konkret». Jeg kan ikke se annet enn at førstvoterende i denne saken nærmest legger seg på det syn at vi må spørre om et bestemt skadeforløp og skadelidtes tap er påregnelig i forhold til trafikkulykker i sin alminnelighet.

Hvis Høyesterett hadde kommet til det at skadelidte ville hatt det inntektsnivå som lagmannsretten hadde lagt til grunn, nemlig 1,2 mill. pr. år, påstod forsikringsselskapet lempning etter skl. § 5-2 annet punktum, alternativt at inntekten måtte reduseres til et «borgerlig jevn mål». Nå la Høyesterett seg

som nevnt på et lavere nivå, men førstvoterende bemerket likevel at «Noen reduksjon til et «borgerlig jevn mål» kan jeg ikke se at det er grunnlag for». Jeg er enig i det. En øvre grense for hva som er et erstatningsmessig inntektsnivå basert på en «borgerlig jevn målstand» kjenner vi ikke i norsk erstatningsrett. Men det er likevel et åpent spørsmål om det går en grense ved de store inntekter, og hva som i tilfelle vil være «en stor inntekt». At det går en grense, finner jeg ikke særlig tvilsomt. Hvor den går kan man mene noe om, men hvor Høyesterett vil trekke den, er det ikke mulig å vite i dag.

Peter Lødrup

FORSIKRINGSRETT

Er midler på en såkalt VerdiKonto å anse som en forsikringssum som tilfaller den avdøde forsikringstagerens ektefelle etter FAL § 15-1? Høyesteretts dom av 23. januar 2003

1. KM inngikk avtale om en såkalt VerdiKonto Pluss-forsikring med Gjensidige NOR Spareforsikring. Forsikringen besto av en dødsrisikodekning, med utbetaling av kr. 500 000 om KM døde før april 2021. I tillegg var det en sparekonto, der KM månedlig skulle innbetale kr. 5 500. Fra sparekontoen trakk Gjensidige premie for dødsrisikodekningen og andre omkostninger, og godskrev renter på innestående. Innestående på kontoen skulle utbetales ved KMs død, eller senest april 2021.

2. KM døde 12. desember 1997. Hun etterlot seg ektefelle, som døde neste dag, og et særkullsbarn, JM. Ved dødsfallet var innestående på sparekontoen kr. 60 000. Gjensidige utbetalte både de kr. 500 000 og de kr. 60 000 til avdøde ektefelles dødsbo, under protest fra JM. Senere anla han sak mot Gjensidige, og krevet i egenskap av livsarving 3/4 av innestående på sparekontoen, men tapte både i BR, LR (2–1) og HR (4–1).

3. FAL § 15-1 oppstiller en egen arvetavle for personforsikringer.

Har forsikringstageren ikke disponert over forsikringen på annen måte, tilfaller den ektefellen ved hans død, se annet ledd. En livsarving har således ikke noe pliktdelskrav til forsikringen så lenge avdøde etterlater seg ektefelle, eller eventuelt har oppnevnt en begunstiget. FAL § 15-6 åpner for omstøtelse hvis løsningen vil være «klart urimelig», men det er bare en livsarving med rett til forsørgelse av avdøde som kan begjære omstøtelse. Her var omstøtelsesregelen ikke aktuell, fordi JM ikke lenger ble forsørget av sin mor.

4. Hovedspørsmålet i saken var om innestående beløp på sparekontoen var å anse som en forsikringsytelse i forhold til § 15-1. VerdiKonto-ordningen er ny i forhold til de sammenlignbare ordninger som fantes da FAL ble vedtatt i 1989, nemlig de såkalte sammensatte forsikringene. Disse var karakterisert ved at den fastsatte forsikringssummen kom til utbetaling enten ved forsikredes død i forsikringstiden eller ved et bestemt fremtidig tidspunkt, f.eks. når forsikrede oppnådde en viss alder. Det var imidlertid mulig å få utbetalt forsikringens såkalte gjenkjøpsverdi i løpet av forsikringstiden. Gjenkjøpsverdien avspeilte hva forsikringen på det tidspunkt var verdt, når man tok hensyn til de innbetalinger (premier) forsikringstageren inntil da hadde foretatt og til at premieinnbetalingen også bl.a. skulle dekke dødsrisikoen i forsikringstiden. Under VerdiKonto-opplegget avtales det en fast årlig premie, som fordeles på månedlige terminer, og der det som ikke trenges for premie mv. for dødsrisikoforsikringen, blir stående på sparekontoen, som stadig øker ved nye termininnbetalinger og renter. Forskjellen mellom en VerdiKonto og en sammensatt forsikring ligger i den fleksibiliteten kontoen gir. Forsikringstageren kan – sporadisk eller regelmessig – øke innskuddene ut over det avtalte. Tilsvarende kan innskuddene reduseres eller helt unnlates, eller det kan tas ut beløp av kontoen. Visse begrensninger gjelder det likevel: Saldoen på kontoen kan ved forsikringens start ikke over-

stige 100 % av dødsfallsdeknin- gen, stigende til 200 % ved utløpet av forsikringstiden, og den må all- tid overstige 20 ganger førstkom- mende månedspremie, minst 2000 kroner.

5. *Flertallet* fant at sparekontoen av VerdiKonto-ordningen måtte oppfattes som en forsikringsytelse i § 15-1s forstand. Flertallet frem- hevet at lovgiveren – etter en grun- dig drøftelse – hadde akseptert at sammensatte forsikringer skulle omfattes av § 15-1. Gjennom «sin tilknytning til dødsrisikoforsik- ringen» var sparekontoen «under- lagt så vidt markerte begrensninger at den vanskelig kan sies å være helt sammenlignbar med et inn- skudd i en bank», og det «til tross for de disposisjonsmuligheter den gir forsikringstakeren». Dessuten var VerdiKonto «på vanlig måte ... vurdert av Kredittilsynet som et produkt innenfor forsikringsfel- lskapets virksomhet», «selv om Kredittilsynet ... ikke har bedømt anvendelsen av § 15-1 på denne ordningen». Flertallet la også vekt på at alle de sentrale forsikrings- selskapene som var forespurte, ved utbetaling under kontobaserte indi- viduelle kapitalforsikringer fulgte den praksis Gjensidige hadde be- nyttet, og at denne forsikringsty- pen utgjorde et stort produkt. Det var etter flertallets oppfatning også grunn til å tro at forsikringstagere flest baserte seg på den oppfatning av ordningen som selskapene had- de gjort gjeldende. Flertallet var ellers enig med JM i at dets stand- punkt kunne «anføres til inntekt for at sparesaldoen på VerdiKonto faller inn under ... kreditorvernet [i FAL § 16-1]».

6. *Mindretallet* så saken annerle- des. VerdiKonto-ordningen skilte seg klart ut fra de sammensatte for- sikringene, og både lovens språk- bruk og uttalelser i forarbeidene tilsa en restriktiv holdning til en slik ordning. Ut fra vanlig språk- bruk var det vanskelig å se at be- grepet «forsikringssum» i § 15-1 kunne omfatte sparekontoen, og definisjonen av kapitalforsikring i § 10-2 bokstav d snakket dessuten om utbetaling av «et bestemt be- løp». Vilkárenes egen definisjon av

«forsikringssum» viste også at det bare var dødsrisikobeløpet som var omfattet av definisjonen. Utta- lelser i årsoppgaver fra selskapet trakk i samme retning. Det var vanskelig å se at det forelå noen bindende avtale om sparebeløp på sparekontoen, slik selskapet hev- det: «Forsikringstakeren plikter ikke å foreta innbetalinger på kon- toen ut over minimumsbeløpet, og for øvrig kan penger settes inn og tas ut etter ønske, uten konsekven- ser». De sammensatte forsikrin- gene var helt annerledes: Her ble dødsrisikopremie og sparebeløp beregnet og innbetalt samlet, og slik at det innbyrdes forhold endret seg med årene. Retten til å ta ut gjenkjøpsverdien under de sam- mensatte forsikringene var også «lite sammenlignbar med uttaksret- ten til sparesaldo på VerdiKonto».

Når det spesielt gjaldt Kredittil- synets samtykke til VerdiKonto- ordningen, la mindretallet vekt på at måten sparebeløpet var begren- set på i forbindelse med samtykket, ikke kunne ha «noen egentlig be- tydning for spørsmålet om å anse kontoen som en «forsikringssum» i relasjon til § 15-1». Heller ikke kunne denne eller andre begrens- ninger «være satt av forsikrings- messige/forsikringstekniske grun- ner, men for at selskapet skulle kunne tilby sparekonto som en virksomhet som «naturlig henger sammen med forsikringsvirksom- het», jf. forsikringsvirksomhets- loven § 7-1.

Mindretallet understreket at ord- ningen – «der innestående på spa- rekontoen holdes utenfor den van- lige arverettslige fordeling ... uten at testament er opprettet», samtidig som beløpet er «beskyttet mot kre- ditorforfølgning» – «på en uaksep- tabel måte [åpner] for resultater i strid med arvelovens regler og med reglene for kreditorenes deknings- rett. De vil også kunne føre til svært tilfeldige resultater.» Spare- kontoen i VerdiKonto-ordningen var i realiteten lik en vanlig spare- konto. «For mange kan dette bety at alt av likvide midler kan settes inn der» på et sent tidspunkt i livet, og dermed unndras fra de alminne- lige arverettslige reglene. Selv om faren for omgåelse av arvelovens regler kanskje ikke var så stor, var

den større enn tidligere. «Det er godt mulig at en kunne diskutere om en person i større grad skulle kunne rå over formuens fordeling etter sin død. Men jeg er i mot at en omgåelse skal kunne skje bare med bakgrunn i et produkt lansert av et forsikringselskap, der nettopp ordningen med begunstiging er fremtredende.» Riktignok åpnet FAL § 15-6 for omgjøring, men det var en snever unntaksregel, «som lett vil føre til tvist. Arverettslige tvister ser jeg som et stort onde for familien.»

Mindretallet var også opptatt av at dersom uttrykket «retten etter forsikringsavtalen» i FAL § 16-1 «omfatter sparedelen, vil spare- kontoen i utgangspunktet være unndratt kreditorene». «Etter min mening kan det ikke godtas at penger som debitor har full rådig- het over, og der uttak ikke har be- tydning for den egentlige forsik- ringsordningen, ikke skal tjene til dekning for kreditorene.» Mindre- tallet ville ikke ta stilling til om «ordningen holder i forhold til kre- ditorene dersom det godtas at spa- redelen omfattes av «forsikrings- sum» i § 15-1». «Men holder den ikke, får en i hvert fall et terminolo- gisk problem.»

Avslutningsvis påpekte mindre- tallet at rene tilfeldigheter – nemlig om likvide midler var plassert i bank eller forsikringselskap på dødstidspunktet – kunne påvirke fordelingen av midlene, og at ele- mentet av tilfeldighet nå ville bli større enn under de sammensatte forsikringene.

7. Etter min oppfatning er flertal- lets resultat lite hensiktsmessig og begrunnelsen ikke heldig. Allerede løsningen i loven mht. behandlin- gen av sammensatte forsikringer kunne det reises innvendinger mot, se for så vidt min dissens i NOU 1983: 56 s. 115–118. Det er nemlig vanskelig å se at det generelt har gode grunner for seg å behandle forsikringssummer annerledes enn bankinnskudd i forhold til regler om pliktdelsarv og beskyttelse av ektefelle. At dødsrisikodekningen (kr. 500 000) her tilfalt ektefellens arvinger – hvem nå de måtte være – og iallfall ikke for en del avdødes egen sønn, viser bare at de lovfast-

satte reglene kan føre til temmelig støtende resultater.

Lovgiveren har imidlertid akseptert dette. Det blir likevel både farlig og uheldig om et slikt avgrenset unntak fra pliktreglene legges på strekk, slik flertallet gjør, ikke minst når det også får betydning for forholdet til kreditorene. Det virker ikke betryggende når flertallet fastslår at i den grad dets løsning medfører en «uønsket rettstilstand» i relasjon til kreditorvernet og eventuelt også i forhold til de arverettslige reglene, «vil det være en oppgave for lovgiveren å foreta de nødvendige endringer». Som mindretallet viser, er det ikke vanskelig å argumentere for en annen løsning enn flertallets når det gjelder fortolkningen av § 15-1. Dermed unngår man også de drastiske konsekvensene for kreditorvernet. Alminnelig respekt for lovgiveren tilsier etter min mening at man i tvilstilfelle, med effekter også for andre regler enn de som den konkrete tvisten gjelder, overlater til ham å gå foran og foreta en samlet vurdering av hele regelsettet i lys av nye forsikringstilbud, og ikke «roter seg opp» i løsninger der lovgiveren eventuelt må rake kastanjene ut av ilden.

Det er mulig at tiden er kommet for en ny samlet gjennomdrøfting av om reglene om pliktarsv skal opprettholdes eller ikke i sin nåværende form. Lødrup, *Arverett* s. 97–102 argumenterer for dette, og støtter for øvrig det unntaket fra pliktreglene som ligger i FAL § 15-1. Men det er grunn til å merke seg at Holmøy/Lødrup, *Ekte-skapsloven* s. 520, jf. s. 420 de lege lata finner det klart at sparekontoen under VerdiKonto-ordningen ikke omfattes av § 15-1, og at den «må tas med ved vurderingen av lengstlevendes boslodd, arverett og rett til uskifte, samtidig som de inngår i den formue som livsarvingenes plikt del skal beregnes av.» Dommen inneholder ingen henvisning til Holmøy/Lødrup.

8. Det er interessant å merke seg at de dissenterende dommerne både i lagmannsretten og i Høyesterett er kvinner, mens flertallet i begge instanser i sin helhet består av menn. Er det en tilfeldighet, eller sier det

kanskje noe om at kvinner – jevnt over – har større sans enn menn for de tradisjonelle beskyttelsestanker som ligger i familie- og arverettslovgivningen vår? Andre avgjørelser fra Høyesterett på tilstøtende områder (se f.eks. plenumsdommen i Rt. 1998 s. 219 vedrørende gjenopptagelse av farskapssak, der rettens fem kvinnelige medlemmer samlet inngikk i flertallet på ni som ikke ville tillate gjenopptagelse) kan kanskje tyde på en tilsvarende «juridisk-konservativ» holdning. En nærmere analyse av menns og kvinners voteringsmønstre i slike og andre saker kunne derfor være av interesse.

Hans Jacob Bull

SELSKAPSRETT

Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 12. mars 2003. Spørsmål om skifterettens kompetanse til å fastsette høyere utbytte – aksjeloven § 8-4

Beslutning om utdeling av utbytte treffes av generalforsamlingen på grunnlag av styrets forslag. Det kan ikke fastsettes høyere utbytte enn det styret har foreslått eller godtar, jf. aksjeloven 13. juni 1997 nr. 44 (senere asl.) § 8-2. Asl. § 8-4 avløser aksjeloven 4. juni 1976 nr. 59 (senere asl. 1976) § 12-6 annet ledd. Paragraf 8-4 gir aksjonærer som eier minst en tiendedel (en tjuedel i allmennaksjeselskaper) av aksjekapitalen adgang til å begjære utbyttet forhøyet av skifteretten, og er minoritetsaksjonærenes viktigste rettsmiddel mot urimelig lavt utbytte. Skifteretten skal fastsette høyere utbytte dersom «det er urimelig lavt ut fra hensynet til aksjeeierne, selskapets likviditet og forholdene ellers.» Regelen kommer også til anvendelse på uenighet mellom aksjonærer og selskapets ledelse.

Bakgrunnen for bestemmelsen er at i visse selskaper kan noen av aksjeeierne ha mulighet for å få midler ut av selskapet i form av lønn eller annet, uten at det er grunnlag for å hevde at det er «maskert utbytte». (Aarbakke m.fl., *Aksjeloven og allmennaksjeloven med kommentarer*, Oslo 2000, s.

491–493 med henvisninger til Innst. 1970 s. 172–173 og Ot.prp. nr. 10 (1974–75) s. 189 og Andenæs, *Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper*, Oslo 1998 s. 338–340.) Aksjeloven § 8-4 utelukker ikke andre rettsmidler mot «utsulting», slik som oppløsning og/eller innløsning. Generalforsamlingens beslutning kan dessuten angripes på grunnlag av misbrukssynspunkter, jf. asl. § 5-22 flg. Generalforsamlingens beslutning kan endres i medhold av § 5-24 (2). Både Aarbakke m.fl. og Andenæs synes å legge til grunn at skifterettens kompetanse er den samme etter 1997-lovene som etter asl. 1976, og kjæremålsutvalgets kjennelse fra 12. mars støtter denne oppfatningen.

Saken gjelder kjæremål over lagmannsrettens fastsettelse av utbytte i aksjeselskapet Bergshav Shipholding AS for 1999. Saken gjelder et videre kjæremål, og kjæremålsutvalgets kompetanse er begrenset etter tvistemålsloven § 404 første ledd. Utvalget prøvde lagmannsrettens lovtolkning, jf. § 404 første ledd nr. 3. Kjæremålet gjaldt fortolkningen av asl. § 8-4 (1) slik den var kommet til uttrykk i lagmannsrettens domsgrunner.

Minoritetsaksjonærer i selskapet hadde rettet begjæring til Sand skifterett 23. juni 2000 med krav om at utbytte for Bergshav Shipholding AS for 1999 skulle fastsettes av skifteretten etter asl. § 8-4 (1). Aksjeutbytte ble fastsatt av skifteretten til 20 millioner kroner. Selskapet påkjærte kjennelsen til Agder lagmannsrett, som fastsatte utbytte til 8 356 645,- kroner. Selskapet påkjærte deretter lagmannsrettens kjennelse til Høyesteretts kjæremålsutvalg.

Selskapet anførte at lagmannsretten hadde tolket asl. § 8-4 (1) uriktig når den hadde funnet at retten har kompetanse til å oppjustere selskapets utbytte også når selskapets styre utelukkende har lagt vekt på saklige hensyn og legitime interesser i forbindelse med fastsettelsen av utbyttet. Det ble hevdet at asl. § 8-4 (1) har en snevrere ramme enn den tilsvarende regel i aksjeloven 1976 § 12-6 annet ledd på bakgrunn av at det fremgår av forarbeidene til aksjeloven 1997 at

skifterettens kompetanse til å oppjustere aksjeutbytte bare skal gjelde som en form for sikkerhetsventil «i utsultingstilfellene». Det var henvist til Ot.prp. nr. 36 (1993–1994) s. 216 og NOU 1996: 3 s. 156.

Minoritetsaksjonærene på sin side hadde vist til uttalelser i juridisk teori som støtte for oppfatningen om at asl. § 8-4 (1) ikke kan anses vedtatt med den kompetansebegrensning selskapet anførte, og at det ikke har vært lovgivers hensikt å innskrenke rettens kompetanse i forhold til hva som gjaldt tidligere.

Partene var enige om at det etter aksjeloven 1976 § 12-6 annet ledd ikke gjaldt noen forutsetning for rettens kompetanse at utbytte var satt lavt av utenforliggende hensyn eller av hensyn til enkelte av aksjonærene. Kjæremålsutvalget var enig i dette synet.

Etter lagmannsrettens oppfatning inneholder ikke asl. § 8-4 (1) noe vesentlighetskriterium, men at bestemmelsen er ment som en sikkerhetsventil. Lovforutsetningen må være at urimeligheten bør være klar før skifteretten kan overprøve selskapets beslutning om utbytteutdeling. Etter lagmannsrettens oppfatning kan det imidlertid ikke oppstilles noe vilkår om skadehensikt. Det kan heller ikke oppstilles som vilkår at flere aksjonærer har særlige fordeler ved sin tilknytning til selskapet selv om dette kan være et typisk tilfelle hvor bestemmelsen kan komme til anvendelse.

Kjæremålsutvalget konkluderte med at lagmannsrettens vurdering ikke bygget på en uriktig lovtolkning. Utvalget mente at de knappe uttalelsene i forarbeidene til 1997-loven om at lovens § 8-4 (1) er ment som en sikkerhetsventil mot såkalt utsulting, ikke kan tillegges avgjørende betydning til fordel for en begrensning i rettens kompetanse til bare å gjelde når et aksjonærmindretall er utsatt for utsulting. Ved aksjeloven 1997 ble bestemmelsen i asl. 1976 § 12-6 «videreført» med en tilnærmet uendret ordlyd. Kjæremålsutvalget viste til at ordlyden i asl. § 8-4 (1) ikke gir grunnlag for å innskrenke rettens kompetanse, og at sammenhengen med den likelydende bestemmelsen i 1976-loven også taler mot en slik lovførståelse.

Kjæremålsutvalget fremhevet imidlertid lagmannsrettens understrekning av at bestemmelsen er en «sikkerhetsventil», og at «domstolene normalt bør være forsiktige med å sette sitt skjønn over det forretningsmessige skjønn og den bransjekunnskap som ligger til grunn for en virksomhets finansielle eller operative mål».

Etter mitt syn er det lett å si seg enig med kjæremålsutvalget i at de knappe uttalelsene i forarbeidene om at asl. § 8-4 skal være «en form for sikkerhetsventil i utsultingstilfellene» (Ot.prp. nr. 36 (1993–94) s. 216), ikke kan gi grunnlag for å hevde at skifterettens kompetanse er blitt snevrere enn etter asl. 1976. Leses departementets uttalelser i sammenheng, fremgår det relativt klart at meningen var å videreføre den eksisterende regelen. Tilsvarende gjelder Selvig-utvalgets knappe kommentar i NOU 1996: 3 s. 156.

Styrets forslag til hva selskapet skal utbetale i utbytte, er basert på en forretningsmessig vurdering som styret utøver som ledd i plikten til å forvalte selskapet. Av hensyn til selskapskreditorene oppstilles imidlertid sterkere begrensninger for styrets skjønnsutøvelse når det gjelder forslag til utbytte enn hva som for øvrig gjelder på området for styrets forretningsmessige beslutninger. Men så lenge forslaget ligger innenfor de grenser som oppstilles i asl. § 8-1, har styret vidt spillerom for å utøve et forretningsmessig skjønn. I saken ble spørsmålet om hvor langt domstolene kan gå i å etterprøve denne skjønnsmessige vurderingen, satt på spissen.

Hadde Bergshav Shipholding AS fått medhold i sin fortolkning av asl. § 8-4 (1), ville konsekvensen ha blitt at styret hadde vært beskyttet av en form for «business judgment rule» ved vurderingen av hva selskapet bør utbetale i utbytte. En «business judgment rule» innebærer at styret på visse vilkår står fritt til å treffe skjønnsmessige beslutninger uten at disse kan overprøves av en domstol i ettertid. Forutsetningen er at beslutningen er «forretningsmessig motivert», og at styremedlemmene har hatt den oppfatning at de handlet til selskapets beste. Det oppstilles med

andre ord et krav om at det ikke er tatt «utenforliggende hensyn». I en rekke land finnes en «business judgment rule» på området for styremedlemmers erstatningsansvar for innholdet av forretningsmessige beslutninger. (Se f.eks. Normann Aarum, *Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper*, Oslo 1994 s. 303 flg., Døtevall, *Bolagsledningens skadeståndsansvar*, Stockholm 1999, s. 71–77 og s. 86). I norsk rettspraksis er det imidlertid ikke grunnlag for å hevde at ansvarsbedømmelsen står i en særstilling for så vidt gjelder spørsmålet om ansvar for innholdet av en forretningsmessig beslutning. (Normann Aarum op.cit. s. 331.) Slik samsvarer denne avgjørelsen godt med domstolenes holdning til aksjeselskapsstyrets forretningsmessige beslutninger generelt.

Når det er sagt, skal det også hos oss svært mye til før et styre kan holdes erstatningsansvarlig for innholdet av en forretningsmessig beslutning. Også her samsvarer kjæremålsutvalgets uttalelser i denne saken godt med rettspraksis på området for styremedlemmers erstatningsansvar for innholdet av forretningsmessige avgjørelser, men rettspraksis på området er sparsom og til dels av eldre dato. Kjæremålsutvalgets tilslutning til lagmannsrettens uttalelse om at domstolene bør utvise forsiktighet med å overprøve en virksomhets forretningsmessige skjønn, bør derfor hilses velkommen. Uttalelsene bør kunne tillegges betydning også når styrets forretningsmessige beslutninger angripes i ettertid på grunnlag av andre regler i aksjeloven.

Kristin Normann Aarum

IMMATERIALRETT

OPPHAVSRETT

Kulturdepartementets høringsutkast om forslag til endringer i åndsverkloven m.m.

Kulturdepartementet fremla den 2. april 2003 sitt lenge etterlengtede høringsutkast om forslag til endringer i opphavsrettslovgivningen.

Forslaget gjelder i hovedsak tilpasninger til Europaparlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF av 22. mai 2001 om opphavsrett i informasjonsområdet. Direktivet er i skrivende stund fortsatt ikke innlemmet i EØS-avtalen gjennom vedtak i EØS-komiteen, og dermed formelt sett en del av Norges folkerettslige forpliktelser. Lovforslaget bygger imidlertid på det faktum at direktivet, i likhet med EFs øvrige direktiver om opphavsrettigheter og nærstående rettigheter, er EØS-relevant og derfor vil bli inkorporert i EØS-avtalen, og på ett punkt (spredningsretten) også på en forutsetning om en særskilt tilpasningstekst i EØS.

I denne sammenheng lar det seg ikke gjøre å gi en inngående redegjørelse for forslaget – hvis ledsagende bemerkninger er på 94 sider. Det skal kun gis en oversikt over de viktigste endringer som foreslås i forhold til gjeldende åndsverkløve.

(1) Midlertidig eksemplarfremstilling

Det foreslås en ny bestemmelse § 11a som særskilt regulerer rekkevidden av opphavsmannens enerett til eksemplarfremstilling i forhold til såkalt midlertidige eksemplarer. Regelen foreslås gitt tilsvarende anvendelse på «nærstående prestasjoner». Bestemmelsen vil ha særlig betydning for opphavsmannens rett til å kontrollere bruk av åndsverk i datamaskin, ettersom både overføring av opphavsrettsbeskyttet materiale i digitale nett og alminnelige handlinger som en bruker foretar på sin datamaskin, på grunn av de tekniske prosesser innebærer at det fremstilles midlertidige eksemplarer som «kommer og går». I overensstemmelse med direktivets art. 2 og art. 5(1) foreslås en regel som innebærer at «eksemplar som er fremstilt tilfeldig eller flyktig, og som utgjør en integrert og en vesentlig del av en teknisk prosess hvis eneste formål er å muliggjøre [enten] lovlig bruk av åndsverk eller en overføring av nettverk av en mellommann på vegne av tredjeparter omfattes ikke av eneretten etter § 2». Motsetningsvis vil midlertidig eksemplarfremstilling som ikke oppfyller vilkårene falle inn under eneretten til eksemplarfrem-

stilling, med mindre den er dekket av en annen begrensning i eneretten. Det samme gjelder, i henhold til forslaget, all midlertidig kopiering som har «selvstendig økonomisk betydning». Departementet har her, i likhet med den løsning som nå gjelder i Danmark etter gjennomføringen av direktivet der i desember 2002, valgt å gjennomføre direktivregelen mer eller mindre ordrett. Det er grunn til å forvente at bestemmelsen vil forårsake atskillige tolkningsproblemer i praksis.

(2) Eksemplarfremstilling til privat bruk

Høringsutkastet inneholder flere forslag til endringer når det gjelder allmennhetens adgang til å fremstille eksemplarer til privat bruk.

For det første foreslås som § 11 tredje ledd inntatt en regel som forbyr eksemplarfremstilling etter avgrensingsreglene i åndsverkløven på grunnlag av eksemplar som er fremstilt eller gjort tilgjengelig for allmennheten i strid med åvl. § 2. En slik regel er ikke direkte foreskrevet i direktivet, men kan hevdes å være i tråd med den såkalte «tretrinnsregelen» i Bernkonvensjonen om litterære og kunstneriske verk art. 9(2) (jf. TRIPS art. 13), som også er foreskrevet i direktivets art. 5(5). En tilsvarende bestemmelse ble for øvrig innført i den danske opphavsrettslov i juni 2001. Etter forslaget vil regelen gjelde eksemplarfremstilling i henhold til åndsverkløvens avgrensingsregler generelt, men må antas å ha særlig betydning i forhold til eksemplarfremstilling til privat bruk. Et nærliggende eksempel på regelens tiltenkte anvendelse er nedlasting av ulovlig utlagte musikkfiler til privat bruk på grunnlag av fildelingssystemer (Napster, Gnutella, Kazaa osv.).

For det andre foreslås det en utvidelse av unntaket fra privatbruksregelen for eksemplarfremstilling som skjer ved såkalt fremmed hjelp (åvl. § 12 tredje ledd), dvs. hjelp til eksemplarfremstillingen av noen som befinner seg utenfor familie- eller vennekretsen til den som initierer privatkopieringen (se Ot.prp. nr. 15 (1994–95) s. 110). Etter forslaget skal det ikke

være tillatt med fremmed hjelp til fremstilling av musikkverk og filmverk. Etter dagens regler er dette kun forbudt når hjelpen medvirker i ervervsøyemed.

For det tredje inneholder høringsutkastet to alternative forslag til gjennomføring av opphavsrettsdirektivets krav om at eksemplarfremstilling til privat bruk forutsetter at rettighetshaveren får rimelig vederlag («fair compensation»). Det ene alternativet er det departementet kaller en «privatretslig vederlagsordning», dvs. at fordeling av vederlag skjer individuelt til rettighetshavere av lydopptak og film gjennom kollektive forvaltningsorganisasjoner. Forslaget innebærer at vederlaget skal godtgjøres av «produsenten av lagringsmedier», ikke den enkelte bruker direkte. I bemerkningene til lovforslaget vedkjenner departementet seg problemene forbundet med å skille ut de lagringsmedier som egner seg og som faktisk blir brukt til lagring av åndsverk. På den bakgrunn foreslås som alternativ en ordning der kompensasjon for kopiering til privat bruk skjer over statsbudsjettet. Problemet med en slik ordning vil være at det i motsetning til en ordning med vederlag på lagringsmediet, der den enkelte bruker vil bli belastet i siste hånd, vil være fellesskapet som sådan som finansierer privatkopieringen.

(3) Fremføringsbegrep – og utvidet fremføringsrett for film- og lydopptakprodusenter

Direktivets art. 3(1) forutsetter at opphavsmannen får en enerett til «overføring av åndsverket til allmennheten» (communication to the public), herunder en rett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten fra et sted og på det tidspunkt man selv velger (på forespørselsrett). Denne retten omfatter så vel kringkastingssendinger som alle former for digitale overføringer mellom datamaskiner. I lovutkastet legger departementet til grunn at en slik rett er omfattet av eneretten til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten ved fremføring av åndsverk etter åvl. § 2. I likhet med den løsning man har valgt i Danmark, foreslås det å beholde retten til overføringer som

en del av fremføringsretten, dog slik at det inntas et nytt fjerde ledd i § 2 som klargjør at «som offentlig fremføring regnes også kringkasting eller annen overføring i tråd eller trådløst til allmennheten, herunder når verket stilles til rådighet på en slik måte at den enkelte selv kan velge tid og sted for tilgang til verket. I denne forbindelse bemerkes også at man foreslår å erstatte dagens formulering «utenfor det private område» med uttrykket «offentlig», uten at man tilsikter en realitetsendring i forhold til dagens rettstilstand.

I forhold til enkelte «nærstående rettigheter» foreslås derimot eneretten utvidet, ved at utøvende kunstnere og filmprodusenter nå gis en generell enerett til å gjøre eksemplarer av filmopptak tilgjengelig for allmennheten. I dag gjelder det bare en rett til tilgjengeliggjøring ved spredning av (fysiske) eksemplarer, mens forslaget innebærer at de nevnte rettighetshavere også vil få en enerett til offentlig fremføring. Forslaget er dels en følge av at direktivets art. 3(2) foreskriver en enerett til overføring på forespørsel, men går lenger enn dette ved å omfatte all offentlig fremføring. For så vidt gjelder lydopptak foreslås det imidlertid kun en enerett til offentlig fremføring på forespørsel, ettersom man ønsker å beholde ordningen med individuell vederlagsbetaling (åvl. § 45b) for slike opptak.

(4) Spredningsretten

I direktivet art. 4(2) finnes en regel som bestemmer at opphavsmannens enerett til spredning av (fysiske) eksemplarer kun skal konsumeres ved salg innenfor EØS (utelukkende regional konsumpsjon). I praksis innebærer dette at opphavsmannen skal kunne motsette seg spredning på det nasjonale marked av eksemplarer som parallellimporteres fra land utenfor EØS, dvs. lovlige eksemplarer som importeres uten opphavsmannens samtykke. Denne regelen foreslås ikke gjennomført i høringsutkastet. Dagens hovedregel om at det skal gjelde global eller internasjonal konsumpsjon av spredningsretten (jf. åvl. § 19) foreslås videreført. Begrunnelsen er at Norge står fritt

til å velge konsumpsjonsregler, ettersom EØS-avtalen ikke omfatter felles handelspolitikk. Det uttales i den forbindelse at det ved innlemmingen av direktivet i EØS-avtalen «gjelder en tilpasningstekst til direktivet på dette punkt». Ettersom direktivet ennå ikke er innlemmet i EØS-avtalen er det åpenbart at høringsuttalelsen her bygger på en forutsetning om at man vil få en særskilt tilpasningstekst. Hvorvidt man vil få en slik tilpasningstekst er imidlertid så vidt vites ikke avklart.

(5) Avtalelisenser

Det foreslås til dels omfattende endringer i bestemmelsene om avgrensning av eneretten i åvl. § 2. Her kan vi ikke gå inn på detaljer, men et gjennomgående trekk er at det foreslås en rekke nye såkalte avtalelisenser. En avtalelisens er en bestemmelse som gir rett til nærmere bestemt bruk av åndsverk uten opphavsmannens samtykke, forutsatt at det finnes en avtale mellom en representativ opphavsrettsorganisasjon og en brukergruppe innenfor samme bruksområde. Den kollektive avtale utløser med andre ord en rett til bruk også av verk av opphavsmenn som ikke tilhører organisasjonen. En avtalelisens er derfor en tvangslisens som er betinget av eksistensen av en kollektiv forvaltningsavtale. I utkastet foreslås både avtalelisenser for bruk som ikke i dag er dekket av noen avgrensingsregel og avtalelisenser som trer i stedet for dagens regler om fri bruk eller «rene tvangslisenser». En underliggende årsak er at opphavsrettsdirektivets fortale punkt 18 etter departementets oppfatning gir uttrykk for at avtalelisenser ikke omfattes av direktivet, og at man derfor står friere med hensyn til utforming av regler om avgrensning av opphavsrett hvis man velger avtalelisensmodellen i stedet for regler om «fri bruk» eller «rene tvangslisenser».

(6) Tekniske beskyttelsessystemer (sperrer)

Det har vært knyttet stor oppmerksomhet til direktivets art. 6, som foreskriver at medlemsstatene skal sørge for «passende rettslig be-

skyttelse» av tekniske beskyttelsessystemer, dvs. tekniske tiltak som innføres for å hindre eller begrense bruken av et åndsverk eller andre frembringelser som er beskyttet av åndsverkloven. Som eksempel på et slikt beskyttelsessystem kan nevnes det dekrypteringsprogram for avspilling av DVD-plater (DeCSS) som nordmannen Jon Johansen er tiltalt for å ha utviklet (se omtalen av Oslo byrettsdom av 7. januar 2003 i *Nytt i Privatretten* nr. 1/2003). I henhold til direktivet omfatter plikten til å sørge for passende beskyttelse av slike systemer så vel omgåelse som besittelse og distribusjon mv. av tekniske beskyttelsessystemer i forbindelse med åndsverk og nærstående prestasjoner. Disse reglene er foreslått gjennomført som forbud mot slike handlinger, samtidig som det i tråd med direktivet åpnes for at den rettighetshaver som ikke sikrer nærmere bestemt lovlig tilgang til verket pålegges å utlevere informasjon eller nødvendige midler for bruk av verket. En slik prosedyre foreslås imidlertid ikke innført for å sikre retten til privat bruk, til tross for at direktivet i noen grad åpner for dette. Konsekvensen vil være at rettighetshaveren i henhold til lovforslaget effektivt kan sette en stopper for privatkopiering av åndsverk i henhold til åvl. § 12 ved å innføre kopisperrer i produktene. Derimot åpner man i *motivene*, men ikke klart i lovteksten, for at man skal kunne omgå sperrer som hindrer avspilling av opphavsrettsbeskyttet materiale på det avspillingsutstyr man disponerer. Herunder er det departementets oppfatning at man også skal kunne omgå «sonedeling» av DVD-plater, som i stor utstrekning har vært praktisert av DVD-spillerprodusentene. Med andre ord skiller man i bemerkningene i lovutkastet mellom kopikontroll som ikke kan omgås og tilgangskontroll som kan omgås. Hvorvidt denne løsningen er i samsvar med direktivet kan diskuteres, men skal ikke følges videre her.

...

I det hele tatt gir høringsutkastet i sine nærmere detaljer grunnlag for

en rekke spørsmål og bemerkninger, både fra en ren rettslig og en mer rettspolitisk synsvinkel. En nærmere analyse av forslaget får utstå til andre sammenhenger, men det er grunn til å anta at departementet vil motta en rekke høringsuttalelser fra ulikt hold innen høringsfristen 25. juni 2003.

Ole-Andreas Rognstad

PATENTRETT

Høringsnotat om endringer i patentloven – bioteknologiske oppfinnelser

Den 3. mars 2003 sendte Justisdepartementet ut høringsnotat om endringer i patentloven til gjennomføring av direktiv 98/44/EF om patentering av bioteknologiske oppfinnelser (høringsfrist 14. april). Direktivet er omtalt i *Nytt i privatretten* nr. 1/1999.

Direktivet avviker ikke på vesentlige punkter fra gjeldende norsk patentrett, men det foreslås likevel et nokså stort antall endringer med sikte på å «klargjøre og presisere» bestemmelser i patentloven når det gjelder patentering av bioteknologiske oppfinnelser. Som noe av det viktigste fremhever høringsnotatet direktivets art. 4, som uttrykkelig åpner for patentering av planter og dyr, bortsett fra plantesorter og dyreraser. Det skal etter direktivet være mulig å oppnå patent på planter og dyr kjennetegnet f.eks. ved bestemte genetiske egenskaper, men ikke på bestemte sorter eller raser, dvs. planter og dyr som er kjennetegnet ved sitt samlede genom. Patenter på planter og dyr har hittil ikke vært meddelt i Norge, selv om ordlyden i patentlovens § 1 fjerde ledd nr. 2 i og for seg åpner for det. En pussighet er at lovforslaget vil gi Kongen kompetanse til å fastsette ved forskrift «hva som skal regnes som plantesort eller dyrerase». En slik ordning bryter mot det etablerte system, hvoretter materielle patenterbarhetsvilkår fastsettes i loven selv. Det er dessuten vanskelig å se hvorledes kompetansen skal kunne utøves uten risiko for at forskriftsbestemmelsene vil komme i konflikt med den riktige tolkningen av direktivet – en tolkning som

man ofte ikke vil få kunnskap om før EF-domstolen har utpenslet direktivets innhold i større detalj.

En stor del av høringsnotatet gjelder ikke selve gjennomføringen av direktivet, men «tiltak for å avbøte mulige ulemper ved direktivet». Tiltakene retter seg imidlertid i liten grad mot de mulige, nokså små realitetsendringer direktivet medfører, men mer mot generelle elementer i gjeldende patentlovgivning. Deres anvendelse er ikke begrenset til patenter på planter og dyr, og i noen tilfeller heller ikke til bioteknologiske oppfinnelser, og det er derfor i realiteten snakk om noe langt mer enn «tiltak for å avbøte mulige ulemper ved direktivet».

Blant de nevnte tiltak, angis først en «restriktiv praktisering av patentvilkårene», særlig av kravet om *oppfinneshøyde* og av reglene om *patentvernets omfang*. Det foreslås her at Patentstyret i sin praksis skal «legge seg på linje med myndighetene i de mest restriktive EØS-landene». Det foreslås imidlertid ingen lovendringer i denne forbindelse, og det angis heller ikke hvorledes denne restriktivitet skal gjennomføres. Ett åpenbart problem for en slik «restriktiv praksis» er at Patentstyret ikke forvalter noe fritt skjønn, men må holde seg til patentlovens regler, slik disse må tolkes i lys av bl.a. bestemmelsene i Den europeiske patentkonvensjonen av 1973. Et annet problem er at TRIPS-avtalen, som er en del av avtaleverket om opprettelsen av Verdens handelsorganisasjon, uttrykkelig forbyr diskriminering mellom teknologiske områder. Det er altså ikke adgang til å behandle søknader om patent på bioteknologiske oppfinnelser mer restriktivt enn søknader på andre teknologiområder. Disse problemene drøftes ikke i høringsnotatet.

Vesentlige endringer foreslås i reglene om *tvangslisenser*. Størst betydning har trolig at *Konkurransetilsynet* gis kompetanse til å meddele tvangslisenser, en kompetanse som nå bare tilkommer domstolene. Dessuten foreslås en uttrykkelig bestemmelse om at tvangslisens kan gis om et patent utnyttes på en måte som vesentlig begrenser konkurransen. En del

andre forslag har formentlig mindre reell betydning, f.eks. forslagene om at patentsøker skal opplyse om leverandørland for biologisk materiale, om det er gitt samtykke til bruk av humant biologisk materiale fra den personen materialet stammer fra, og bestemmelser om administrativ opphevelse av patenter som strider mot offentlig orden eller moral. Dessuten foreslås at det skal opprettes en etisk nemnd, som Patentstyret skal kunne rådføre seg med ved behandling av saker som reiser etiske problemer.

Are Stenvik

PERSONLIGHETSRETT

Retten til eget bilde – «Elling»-saken

Oslo tingretts dom 18. mars 2003 (sak 02-4530 A/77), i den såkalte «Elling»-saken, belyser viktige prinsipielle spørsmål om avbildes vern mot bruk av personfotografier i reklamepublikasjoner med delvis redaksjonelt innhold, et område hvor det fra før foreligger lite praksis.

Bakgrunnen var at Den norske Bokklubben, i medlemsbladet *Bokspeilet*, hadde brukt bilder av skuespilleren Per Christian Ellefsen, hentet fra Oslo Nye Teaters forestilling «Elling og Kjell Bjarne», i forbindelse med presentasjonen av Kjell Ambjørnsens bok *Elsk meg i morgen* (som inngår i «Elling-serien»). Bildene av Ellefsen, som etter teaterforestillingene var kommet til å bli forbundet med rollefiguren Elling i publikums bevissthet, var inntatt dels på forsiden og dels på fremtredende plasser inne i bladet. Til sammen var det brukt sju bilder av Ellefsen, som inngikk i bladet sammen med bl.a. en presentasjon av *Elsk meg i morgen*, et intervju med Ambjørnsen og en bokanmeldelse.

Åndsverklovens § 45c gir i utgangspunktet enhver rett til å motsette seg at fotografi av ham selv gjengis eller vises offentlig. Fra denne hovedregelen gjøres visse unntak, bl.a. når «avbildningen har aktuell og allmenn interesse». Tingretten mente at bruk av bilder av skuespillere som rollefigurer for illustrasjonsformål må sies å ha

«aktuell og allmenn interesse», men i dette tilfellet hadde billedbruken gått for langt: «fotobruken av Ellefsen [var] heilt dominerende, og langt ut over kva han måtte tole. Det var foto av Ellefsen og ikkje av forfattere som var den berande delen av marknadsføringa på biletsida ...»

Det er på det rene at spørsmålet om bruk av personbilder er lovlig fordi de har «aktuell og allmenn interesse», beror på en sammensatt og skjønsmessig helhetsvurdering, jf. f.eks. Rt. 2001 s. 1691 (Teazer). Ytterpunktene er klare nok: Pressens bruk av f.eks. fotografier av skuespillere i forbindelse med omtale av en aktuell forestilling, i forbindelse med anmeldelser av forestillingen o.l., er tillatt. Bruk som blikkfang i vanlig reklame er like klart ulovlig, jf. f.eks. Rt. 1983 s. 637 (påskebilder). De tvilsomme spørsmål oppstår særlig i grenselandet mellom klassisk redaksjonelt stoff om kunst og samfunns spørsmål, og mer kommersielt preget stoff. Her vil en rekke forhold kunne få betydning, så som utnyttelsens karakter, måten bildene er skaffet til veie på, bildenes aktualitet og karakter, hvor belastende billedbruken er, og hvor sterk sammenheng det er mellom bildene og stoffet for øvrig, se f.eks. Rt. 1986 s. 1307 (legemsbeskadigelse) og Rt. 2001 s. 1691 (Teazer), se også Rt. 1995 s. 1948 (Diana Ross) og Borgarting lagmannsretts dom i RG 1995 s. 1145 (Ole Paus). Grensen mellom tillatt redaksjonell omtale og ulovlig kommersiell utnyttelse er ofte uklar. Vanskelige spørsmål kan oppstå f.eks. i forbindelse med «reportasjer» med beskjedent redaksjonelt innhold, ut over bilder av kjente personer, i forbindelse med kundeaviser, som ofte har varierende omfang av redaksjonelt innhold, ved «sponsored» innslag i presse og kringkasting osv. I amerikansk rett har man i slike tilfeller trukket grensen mellom «speech that does no more than propose a commercial transaction and other varieties» (*Hoffman v. Capital Cities / ABC Inc.* 255 F.3d 1180 (9th Cir. 2001) på s. 1185–1186), et kriterium som kanskje kan være retningssigivende også etter norsk rett.

Etter tingrettens mening måtte «Bokspeilet» anses som «både reklametrykksak, medlemsblad og kulturformidlar på same tid. Ei bokmelding går etter rettens syn inn under det siste, sjølv om ho står i ein reklametrykksak.» Det er utvilsomt riktig at bokanmeldelser normalt må anses som redaksjonelt stoff. Men om man bør se saken på samme måte når anmeldelsen publiseres i en reklametrykksak som nettopp tar sikte på å selge boken, synes mer tvilsomt. Dessuten må det stilles spørsmål om *sammenhengen* mellom bokanmeldelsen og bildene er sterk nok til å rettferdiggjøre bruken. Det må, som Kjæremålsutvalget uttrykte det i Teazer-saken, skje en «interesseavveining der i første rekke allmennhetens informasjonsbehov veies mot den avbildedes interesse i vern mot bruk i sammenhenger som er urimelig belastende» (Rt. 2001 på s. 1694). Man kan spørre om bruken av Elling-bildene i dette tilfellet virkelig tjente noe allment informasjonsbehov. Var det ikke heller bokklubbens ønske om å skape oppmerksomhet omkring produktet – boken – i salgsfremmende hensikt, som lå bak? Et bilde av forfatteren eller av bokomslaget ville hatt en mer naturlig tilknytning til bokanmeldelsen.

Mot denne bakgrunn kan det være grunn til å melde en viss reservasjon overfor enkelte av uttalelsene i dommen. Riktignok var det, som tingretten påpekte, neppe noen sterkt personlig belastning for Ellefsen å bli avbildet i *Bokspeilet*. Men åndsverklovens § 45c tar ikke bare sikte på å verne mot sjelelige personlighetskrenkelser; den tar sikte på å gi hver og en rett til å bestemme over utnyttelsen av eget bilde, med mindre selvbestemmelsesretten kommer i konflikt med sterke samfunnsmessige hensyn. Også skuespillere og andre personer som har en plass i offentligheten, må i utgangspunktet ha rett til å bestemme hvilke virksomheter og produkter de skal bli assosiert med, og de må ha rett til å høste de økonomiske fruktene av sitt talent og sin posisjon i offentligheten, jf. f.eks. Borgarting lagmannsretts dom i RG 1999

s. 1009 (Pål Bang-Hansen). Det er derfor ikke sikkert man bør gå så langt som antydning av tingretten, i retning av å akseptere bruk av personfotografier i reklametrykksaker. Tingrettens liberale – og diskutabile – utgangspunkt fikk imidlertid ingen betydning for domsresultatet, idet den, som allerede nevnt, kom til at billedbruken her under enhver omstendighet gikk over grensen for det som kunne forsvares uten å ha innhentet den avbildedes samtykke.

For den ulovlige bruken ble Ellefsen tilkjent 50 000 kroner i erstatning. Av prinsipiell interesse er det at tingretten ved erstatningsutmålingen uttrykkelig la vekt på det preventive element – hensynet til å unngå spekulasjon i lignende fremtidige saker – og på det grunnlaget fastsatte en erstatning som var høyere enn hva bokklubben måtte ha betalt om den hadde innhentet tillatelse på forhånd.

Dommen er rettskraftig.

Are Stenvik

VAREMERKERETT

Tredimensjonale varemerker – friholdelsesbehovet

EF-domstolen har i en avgjørelse av 8. april 2003 (forente saker C-53/01 til C-55/01 *Linde v. Rado*) holdt fast ved det prinsipp som ble fastslått i *Philips v. Remington* (sak C-299/99, Sml. 2002 s. I-5475, omtalt i *Nytt i privatretten* nr. 3/2002), at det for tredimensjonale varemerker, bestående av varens form, utstyr eller innpakning, gjelder det samme krav om særpreg (varemerkelovens § 13 første ledd, varemerkedirektivets art. 3(1)(b)) som for mer ordinære varemerker, slik som figur- og ordmerker. Det erkjennes imidlertid, at selv om det rettslige krav er det samme, kan det være vanskeligere å sannsynliggjøre at særpreg foreligger for tredimensjonale varemerker enn for figur- og ordmerker. Dette har bl.a. sammenheng med at forbrukerne ikke er vant til å oppfatte varens form etc. som et tegn på dens kommersielle opprinnelse, men heller som uttrykk for varens egenskaper, estetiske utforming osv., se f.eks. Førsteinstans-

rettens avgjørelse i sak T-118/00 (Sml. 2001 s. II-2731 *Procter & Gamble*). På dette punkt tilfører EF-domstolens avgjørelse lite nytt ut over allerede etablert praksis.

Større nyhetsinteresse har Domstolens betraktninger knyttet til betydningen av *friholdelsesbehovet*, dvs. behovet for å unngå monopolisering av ord, tegn, vareformer mv. som også andre næringsdrivende har en berettiget interesse i å utnytte i sin næringsvirksomhet. Betydningen av friholdelsesbehovet ble fremhevet av EF-domstolen i *Windsurfing Chiemsee* (forente saker C-108/97 og C-109/97, Sml. 1999 s. I-2779), som gjaldt spørsmålet om registrering av en geografisk betegnelse som varemerke, men det var fraværende i begrunnelsen i den senere BABY-DRY-saken (sak C-383/99 P, Sml. 2001 s. I-6251), noe som fikk mange til å sette spørsmålsteget ved om det nå overhodet kunne anses berettiget å legge vekt på friholdelsesbehovet ved vurderingen av om distinktivitetskravet skulle anses oppfylt. Blant annet denne utviklingen fikk også Høyesterett til å uttale i GOD MORGON-saken (Rt. 2002 s. 391, omtalt i *Nytt i privatretten* nr. 2/2002), at det nok må legges til grunn at friholdelsesbehovet i dag står i en mer tilbake trukket stilling enn det som tradisjonelt har vært antatt i norsk varemerkerett. I *Linde v. Rado* gjør imidlertid EF-domstolen det klart at friholdelsesbehovet fortsatt skal tas i betraktning ved distinktivitetsvurderingen. Under henvisning til *Windsurfing Chiemsee* fremheves at direktivets art. 3(1)(c) skal vareta den allmenne interesse i at beskrivende varemerker «may be freely used by all, including as collective marks or as part of complex or graphic marks». Anvendelsen av bestemmelsen må skje i lys av dette formålet, hva enten det dreier seg om et tredimensjonalt varemerke eller om varemerker av andre slag (premissene 73–75). Dommen må forstås slik at friholdelsesbehovet er et relevant *moment* ved tolkningen av direktivets bestemmelser, og ved den skjønsmessige anvendelsen av disse i konkrete tilfeller, men friholdelsesbehovet utgjør ikke noen *selvstendig nektel-*

ses- eller ugyldighetsgrunn i varemerkesaker. Sagt med andre ord: Ved bedømmelsen av om et varemerke mangler særpreg eller er beskrivende, kan man stille strengere krav dersom det må antas at konkurrentene har en legitim interesse i å bruke det ord, tegn etc. som varemerket består av. Men om et varemerke *har* særpreg, og *ikke er* beskrivende, kan det ikke nektes registrert under henvisning til en slik interesse hos konkurrentene.

Are Stenvik

Bruksplikten

EF-domstolens avgjørelse av 11. mars 2003, i sak nr. C-40/01 MINIMAX, avklarer langt på vei ett av de mest drøftede spørsmål knyttet til varemerkehavers bruksplikt (varemerkelovens § 25a, varemerkedirektivets art. 10): hva som nærmere bestemt ligger i kravet om at bruken må være *reell*. Den norske versjonen av direktivet taler om «virkelig bruk», mens den engelske bruker uttrykket «genuine use». Varemerkeloven sier bare at varemerket må være tatt «i bruk», men loven må her som ellers tolkes i lys av direktivet. Har det ikke vært gjort reell (virkelig) bruk av varemerket i en femårsperiode, kan registreringen som hovedregel slettes.

En rekke forsøk har vært gjort på å presisere innholdet av kravet om reell bruk. Det mest liberale syn har gått ut på at det kun dreier seg om en avgrensning mot *fiktiv* eller *symbolsk* bruk, som bærer preg av å ha vært gjennomført utelukkende for å bevare registreringsgyldighet. Et mer restriktivt syn går ut på at det må stilles større krav til merkebrukens *intensitet* og *omfang*. Førsteinstansretten uttalte f.eks. i sak T-39/01 HIWATT at bruken måtte ha vært «effective, consistent over time and stable in terms of the configuration of the sign» (premiss 36). En noe annerledes formulering av normen finner man i de norske lovforarbeidene, der det sies at det skal være gjort bruk av varemerket «i samsvar med normal markedsføringsaktivitet innen den aktuelle bransjen» (Ot.prp. nr. 72 (1991–92) s. 81). EF-domstolen har i MINIMAX valgt en mellomløsning: Det

er på den ene siden ikke nok at bruken ikke har vært symbolsk eller fiktiv, men det kreves på den annen side ikke at den har hatt et betydelig kvantitativt omfang. Det avgjørende er om bruken anses «begrunnet i fastholdelse eller erhvervelse af markedsandele for de varer eller tjenesteydelser, der beskyttes af varemerket» (premiss 38). Bruken skal ha hatt en kommersiell begrunnelse, i den forstand at den har tatt sikte på å skape eller opprettholde et marked for de varer eller tjenester det gjelder. Dette beror på en konkret vurdering av bl.a. «den pågældende vares eller tjenesteydelsens art, de særlige forhold på det relevante marked samt til omfanget og hyppigheden af brugen af mærket» (premiss 39).

Et annet interessant aspekt ved dommen er at EF-domstolen aksepterte bruken av merket som tilstrekkelig selv om den ikke gjaldt de varer merket var registrert for, men tjenester som sto i direkte forbindelse med disse. Konkret var det tale om et varemerke registrert for brannslukningsapparater, som hadde vært brukt i forbindelse med markedsføring av tjenester som gikk ut på vedlikehold og reparasjon av slike apparater.

Are Stenvik

«Identiske varemerker»

Varemerkedirektivet gir i art. 3(1)(a) en såkalt *absolutt beskyttelse* i tilfeller der en annen enn varemerkehaveren har brukt et tegn som er «identisk med varemerket for de varer eller tjenester som dette er registrert for». Hvis det derimot ikke foreligger identitet, men bare likeartethet, krever art. 3(1)(b) at bruken, for at merkehaveren skal kunne motsette seg den, må medføre *risiko for forveksling*. Naturligvis vil det normalt foreligge risiko for forveksling dersom både varemerkene og varene er identiske, men dette behøver ikke alltid være tilfellet, f.eks. dersom den som har brukt et identisk varemerke samtidig har gjort det klart for omsetningskretsen at det ikke dreier seg om varer eller tjenester som har noen kommersiell tilknytning til varemerkehaveren. I sak C-206/01 ARSENAL (omtalt i *Nytt i privatretten*

nr. 1/2003) bygde EF-domstolen på dette skillet mellom identiske og likeartede varemerker, men lot det stå åpent hva som skal anses som «identitet» i denne forbindelse. Klargjøringen er nå kommet i avgjørelsen av 20. mars 2003 i sak C-291/00 ARTHUR ET FÉLICIE, der det slås fast at «identitet» ikke skal forstås i snever forstand, slik at det bare omfatter tilfeller der varemerkene er *helt* like, men også tilfeller der forskjellene er så *ubetydelige* at de kan bli oversett av en gjennomsnittsforbruker. Og det må i denne forbindelse tas hensyn til at gjennomsnittsforbrukerens oppmerksomhetsnivå vil variere, og til at han ofte ikke har mulighet til å sammenligne varemerkene side om side, men må stole på det ufullstendige erindringsbilde han har av dem (premissene 52–53). Det synes etter dette nærliggende å anta at den absolutte beskyttelse vil omfatte iallfall de fleste tilfeller der det ville foreligget risiko for såkalt *direkte forveksling*, dvs. at gjennomsnittsforbrukeren ikke klarer å holde varemerkene fra hverandre, men ikke tilfeller av såkalt *indirekte forveksling*, dvs. tilfeller der varemerkene holdes fra hverandre, men hvor gjennomsnittsforbrukeren som følge av likheten mellom dem antar at de stammer fra samme kilde, eller fra kilder som har en eller annen form for kommersiell forbindelse.

Are Stenvik

«Kodakvernet» – vernet for velkjente varemerker

Velkjente varemerker har etter varemerkelovens § 6 annet ledd et sterkere vern enn mindre kjente merker, idet det ikke stilles krav om at det foreligger risiko for forveksling. I stedet kreves «at det ville bety en urimelig utnyttelse eller forringelse» av varemerkets «anseelse (goodwill) om det annet kjennetegn ble brukt av en annen». Bestemmelsen gjør etter ordlyden et unntak fra kravet om *vareslagslikhet*, og sier intet om hvorledes saken skal bedømmes dersom det annet kjennetegn er brukt for *samme* varer. Problemer oppstår der det annet varemerke er såpass forskjellig fra det velkjente merket at det ikke oppstår risiko for forveks-

ling, men der likheten likevel er tilstrekkelig til at bruken av det annet kjennetegn vil bety «en urimelig utnyttelse eller forringelse» av det velkjente merkets anseelse. I Norge har det vært uenighet om bestemmelsen kan anvendes i slike tilfeller, se dissensavgjørelsen fra Patentstyrets 2. avdeling i sak nr. 6823, NIR 2001 s. 284 McMOON (omtalt i *Nytt i privatretten* nr. 3/2000).

En ytterligere komplikasjon har ligget i det forhold at varemerkedirektivets art. 5(2), som åpner for den utvidede beskyttelse av velkjente varemerker, bare gjør dette for tilfeller der det gjelder varer eller tjenester «som ikke er likeartet med dem som varemerket er registrert for». Nå virker det riktignok ganske selvsagt at beskyttelsen ikke kan være dårligere der varene er likeartet enn der de *ikke* er det, og at direktivteksten derfor ikke kan tas på ordet (jf. NOU 2001: 8 s. 65–66). Det motsatte synspunkt har likevel vært hevdet, men er nå uttrykkelig stemplet som uholdbart av EF-domstolen i sak C-292/00 DAVIDOFF av 9. januar 2003. Bestemmelsen kan ikke tolkes ut fra ordlyden alene, men må forstås i lys av sitt formål og direktivets system, og da må det anses ganske klart at bestemmelsen «cannot be given an interpretation which would lead to well-known marks having less protection where a sign is used for identical or similar goods or services than where a sign is used for non-similar goods or services».

Det neste spørsmålet som må stilles, blir om bestemmelsen har noen selvstendig betydning i slike tilfeller, ved siden av art. 5(1)(b), som gjelder der varemerkene og varene eller tjenestene er så likeartede at det oppstår *risiko for forveksling*. EF-domstolen besvarer dette spørsmålet under henvisning til at det etter art. 5(2) ikke stilles noe krav om risiko for forveksling. Det er vanskelig å forstå dette annerledes enn at kodakvernet også må kunne omfatte de tilfeller som ble nevnt innledningsvis ovenfor, der avstanden mellom varemerkene er så stor at det ikke oppstår risiko for forveksling, men der det likefullt er risiko for «en urimelig

utnyttelse eller forringelse» av det velkjente merkets anseelse. Om gjeldende norsk rett gir grunnlag for et slikt vern, er imidlertid et annet spørsmål, som fortsatt må anses uavklart.

Are Stenvik

FIRMARETT

Lov om foretaksnavn

Nærings- og handelsdepartementet har fremmet proposisjon (nr. 43 (2002–2003)) om endringer i firmaloven. Til manges glede har man forlatt tanken om å lovfeste pleonasmen «firmanavn», og går inn for den greie og informative betegnelsen *foretaksnavn*.

Det foreslås vesentlige endringer, bl.a. med sikte på å fremme en etterlengtet harmonisering med varekjennetegnretten.

Sentralt er forslaget om å sløyfe kravet om at foretaksnavn skal være *distinktivt*. Et rent beskrivende foretaksnavn skal kunne brukes og registreres, såfremt det består av minst tre bokstaver fra det norske alfabetet, og ikke er *identisk* med et foretaksnavn som allerede er tatt i bruk her i riket, eller som er eller blir registrert i henhold til en allerede innkommet melding til Foretaksregisteret.

Rett til foretaksnavn skal, som nå, vinnes ved at navnet tas i bruk, eller ved registreringsmelding til Foretaksregisteret såfremt navnet blir tatt i bruk innen ett år. Retten innebærer at ingen kan få (gyldig) registrert eller bruke et identisk foretaksnavn, og dette skal gjelde uten hensyn til om det foreligger «områdelikhet» eller «bransjelikhet» (jf. firmal. § 3-2 første ledd og § 3-3 første ledd). Her har for øvrig proposisjonen en forvirrende uttalelse på s. 31: Det fremholdes at *ibruktagelse uten registrering ikke vil gi vern* mot at det registreres et identisk foretaksnavn. Dette stemmer imidlertid ikke med den foreslåtte lovteksten, og strider også mot andre uttalelser i proposisjonen (se f.eks. s. 48). Meningen med uttalelsen på s. 31 må være at ibruktagelse alene ikke vil hindre at et identisk navn blir registrert for et annet foretak, slik at innehaveren av retten i kraft av ibruk-

tagelse må håndheve den gjennom søksmål eller krav om administrativ omprøving (jf. nedenfor).

Vern mot andres bruk av *forvekselbare* foretaksnavn eller varekjenntegn forutsetter at foretaksnavnet oppfyller *varemerkelovens* særpregskrav. Forvekselbarhet forutsetter kjennetegnslighet og normalt også bransjelikhet (jf. firmal. § 3-3 som foreslås opprettholdt uendret).

Også begrensningene i adgangen til å velge foretaksnavn i § 2-6 foreslås opprettholdt stort sett uendret. Derimot skal Foretaksregisterets kontroll med at andres rettigheter (de «relative registreringshindre») ikke krenkes, opphøre – bortsett fra at det skal påses at identiske foretaksnavn ikke blir registrert. Videre foreslås innført en adgang for rettighetshavere som mener seg krenket ved en registrering til å kreve *administrativ omprøving*, som skal skje ved Patentstyrets 2. avdeling. Krav om administrativ omprøving må fremsettes innen tre år fra registreringsvedtaket. Adgangen etter firmal. § 5-1 til å angripe en registrering gjennom søksmål opprettholdes uendret, og skal ikke være betinget av at administrativ omprøving er forsøkt.

Bestemmelsen i firmal. § 1-1 tredje ledd, som etter sin ordlyd gir regelen om at vernet opphører når faktisk bruk opphører anvendelse også på innarbeidede, sekundære forretningskjennetegn, har vært tolket slik at vernet likevel består så lenge kjennetegnet fortsetter å være kjent innenfor omsetningskretsen som særlig kjennetegn for noen. Proposisjonen foreslår at ordlyden i § 1-1 tredje ledd bringes i samsvar med denne rettsoppfatningen, ved at det bestemmes at innarbeidelse foreligger *når og så lenge* kjennetegnet er godt kjent som særlig kjennetegn for et foretak.

Birger Stuevold Lassen

PANT – KONKURS

Tilvirkningskontrakter i verkstedets konkurs

Hålogaland lagmannsretts dom 10. januar i år gjelder bl.a. bestillers

rettsvern i verkstedets konkurs for sine rettigheter i det som tilvirkes. Bestilleren kan ha interesse av å sikre seg nybygget for å hindre at arbeidet må starte på nytt etter en konkurs, og for å sikre eventuell forskuddsbetaling. Dommen går langt i å beskytte bestilleren.

Siden det her gjaldt bygging av skip, kunne bestilleren få rettsvern ved registrering i skipsbyggingsregisteret etter sjøloven §§ 25 (som tilsvarende tinglysingsloven § 23) og 31. Men problemet i saken var at man hadde glemt å registrere bygget, slik at registreringen av rettigheten skjedde bare noen uker før konkurs. Da reiste spørsmålet seg om registreringen var en ny sikkerhetsstillelse for eldre gjeld som kunne omstøtes etter dekningsloven § 5-7, eller om bestilleren allerede før registreringen, og uavhengig av denne, hadde rettsvern i verkstedets konkurs.

Dommen slår fast at bestilleren allerede før registrering hadde rettsvern i kraft av byggeavtalen, som implisitt fastsatte at bestilleren hadde eiendomsrett til bygget ved at bestilleren skulle stå som registrert eier i skipsregisteret. Omstøtelse kom da ikke på tale.

Rettsvern uten registrering kunne altså oppnås selv om det var mulig å sikre rettsvernet ved registrering (noe det slett ikke er i alle tilvirkningskontrakter). Det understrekes imidlertid at bestilleren ikke hadde gitt stor kreditt (i form av forskuddsbetaling), selv om det er uklart om dette var avgjørende for resultatet.

Dommen fraviker Bodø namsretts kjennelse inntatt i Nordiske domme i sjøfartsanliggender (ND) 1982.264 (Bomek-saken), som i sin tid ble mye diskutert og senere forlikt, og er i samsvar med bl.a. Selvigs kommentar i ND 1982 s. XIII flg. og Kaasen, kommentar til NF 92 (Oslo 1994) s. 471 flg.

Erik Røsæg

Pant i surrogater

Oslo tingretts dom 31. mars i år gjelder pant i surrogater, nærmere bestemt en forsikringsutbetaling etter en tingsskadeforsikring. Dommen bygger på det syn at en panthaver i tingen bare er beskyttet etter reglene i forsikringsavtale-

loven § 7-1. Dette innebar at en utleggstaker i løvsøre som ikke kan realregistreres – en motorsykkel – må godta at forsikringssummen ved tyveri utbetales direkte til debitor. Skal utleggstakeren beskytte seg, må det enten avtales særskilt med assurandøren eller det må tas utlegg også i eventuelle krav etter forsikringsavtalen.

Brækhus, *Omsetning og kreditt* 2 (Oslo 1994) s. 191 flg. synes noe mer positiv til pant i surrogater enn dommen.

Erik Røsæg

Boets tilbakeleveringsplikt – penger

Oslo tingretts dom 28. mars i år gir et sjeldent eksempel fra rettspraksis bl.a. på bruk av dekningsloven § 7-9 om at ytelser levert boet/debitor etter konkursåpning skal tilbakeleveres. Her gjaldt det sågar betaling av penger (forskuddsbetaling av kjøpesum). Pengene sendt før konkursåpning, men kreditert boet/debitors konto etter konkursåpning. Retten la til grunn at det var krediteringen som var avgjørende, og at pengene derfor måtte leveres tilbake etter reglen i dekningsloven § 7-9.

Kreditering som skjæringspunkt er godt i samsvar med litteraturen.

Det kan synes noe tilfeldig om kreditering skjer før eller etter konkursåpning. Men for den solvente part er dette helt avgjørende: Skjer kreditering før konkursåpning, har han bare krav på dividende av motytelsen debitor har lovet. Men skjer kreditering etter konkursåpning, har han altså krav på å få pengene tilbake.

Det er ikke mulig å finne en god rettspolitisk begrunnelse for dette. I dommen nevnes notoritetshensyn, men det er vanskelig å se hvordan dette kan begrunne forskjellen på kreditering før eller etter konkursåpning. Som en kuriositet kan det nevnes at motivene till kjøpsloven 1907 § 41 *begrunner* den tilsvarende regel der med at det ville være urimelig for den solvente part om hans stilling skulle bero på tilfeldigheter! (Motiver til Udkast til lov om kjøb (Kristiania 1904) s. 55.)

Erik Røsæg

Høyesterettsdommer om inhabilitetsreglene i arvelovens § 61 annet ledd

Høyesterett avsa 12. februar 2003 to enstemmige dommer vedrørende tolkingen av arvelovens (al.) § 61 annet ledd. Bestemmelsens to første punktum lyder som følger: «Disposisjon i testament til føremon for nokon som [testaments]vitnet er i teneste hos på testasjonstida er ugyldig. Som teneste vert òg rekna funksjon som styremedlem i selskap, lag, stifting og offentlig institusjon». Høyesterett kom i begge dommene til at *ansatte i selskap* der testamentsarvingen innehadde aksjeposter, ikke var inhabile som testamentsvitner i henhold til denne bestemmelsen. I en av dommene ble det konstatert at det tilsvarende også gjaldt selskaps *advokat*.

I den første saken, sak 2002/485 (Humphreys), dreide det seg om en kvinne som hadde testamentert sin faste eiendom både til sin ektefelle på dødsfalltidspunktet og til sin tidligere ektefelle, med en ideell halvpart på hver. Ett av testamentsvitnene var sekretær i et selskap der den tidligere ektefellen på testasjonstidspunktet eide 93,75 % av aksjene. Ektefellen på tidspunktet for dødsfallet hevdet at testamentet var ugyldig, under henvisning til al. § 61. Skifteretten konstaterte at testamentet var gyldig, mens lagmannsretten kom til motsatt resultat. Høyesterett ga den tidligere ektefellen medhold i sin anke, og stadfestet skifterettens kjennelse.

Høyesterett tok ved sin tolkning av al. § 61 annet ledd utgangspunkt i lovens forhistorie. Habilitetsreglene i den tidligere arvelov av 1854 bestemte opprinnelig at testamentsvitnene «med hensyn til Handlingen eller deres Forhold til Sagen og Partene, [måtte] have fuldkommen Troværdighed». Dette skjønnsmessige kriterium ble i 1937 erstattet av en kasuistisk oppregning av når tilknytningen til testamentsarvingen medførte inhabilitet. Bakgrunnen for endringen var ifølge lovforarbeidene å redusere den uklarhet og usikkerhet

som den skjønnsmessige regel medførte. Den endrede regel i loven av 1937 (§ 50) ble videreført i den nå gjeldende arvelov av 1972, og i forhold til spørsmålet om hva som regnes som et tjenesteforhold mellom testamentsvitnet og -arving, bestemmer altså loven at funksjon som *styremedlem* og *liknende* i selskapet omfattes.

På denne bakgrunn konstaterte Høyesterett at en isolert tolking av lovens ordlyd ikke innebar at testamentsvitnet var «i teneste» hos testamentsarvingen, og at hvis hun likevel skulle være inhabil måtte det begrunnes i den tidligere ektefelles eiereinteresser og nære tilknytning til det selskap der testamentsvitnet var ansatt. I så henseende ble det vist til at det etter dagens regel finnes mange eksempler på at nær tilknytning mellom vitnet og testamentsarvingen ikke medfører inhabilitet, og at al. § 61 ikke suppleres av en skjønnsmessig inhabilitetsregel tilsvarende dem i forvaltningsloven og domstolloven. Videre ble det fremhevet at de hensyn som kunne tale for en utvidende tolking hadde liten vekt, ettersom al. § 49 kun krever at vitnene er kjent med at dokumentet er testators testament, og ikke behøver å kjenne deres innhold. Det var derfor intet tilsvarende behov for en «gjennomskjæringsregel» her som f.eks. i skatteretten. Det forhold at loven siden 1937 har inneholdt regler om inhabilitet for styremedlemmer, viste dessuten at lovgiveren har vært oppmerksom på habilitetsproblemer i selskapsforhold. Når § 61 annet ledd ikke inneholdt bestemmelser om ansettelsestilfellene, talte det mot at bestemmelsen fikk anvendelse på slike tilfeller.

I den situasjonen fant Høyesterett at hensynet til testator og at formkravene ikke tolkes slik at de kan virke som en *felle*, idet eventuelle formfeil normalt først oppdages etter arvelaterens død, måtte tillegges stor vekt. Hensynet var sentralt ved omleggingen av inhabilitetsreglene i 1937, fra et skjønnskriterium til en kasuistisk oppregning, og Høyesterett fremholdt at hensynet til *klarhet og forutberegnelighet* er svært viktig ved testasjoner, der formkrav spiller en

sentral rolle. Hvis man åpnet for å legge vekt på testamentsarvingens reelle tilknytning til selskapet, ville det lett oppstå vanskelige avgrensingsproblemer som kunne føre til at testator gikk i en felle. Lovens forhistorie viste, ifølge Høyesterett, at dette var noe lovgiveren hadde forsøkt å hindre. Sekretæren i selskapet ble derfor ikke ansett som inhabil som testamentsvitne, og testasjonen til fordel for avdødes tidligere ektefelle ble kjent gyldig.

Den andre saken, sak 2002-458 (Grobøl), gjaldt et testament opprettet av to ektefeller, som bestemte at alt de etterlot seg skulle tilfalle det ene av deres to barn (sønnen). På tidspunktet for dødsfallet eide den ene arvelateren (faren), samt begge «barna» sammen et holdingsselskap som i sin tur var heleier av en større kjøttforedlingsbedrift (også AS) på Gjøvik. Som testamentsvitner ble administrerende direktør i kjøttforedlingsbedriften samt bedriftens advokatforbindelse benyttet. For Høyesterett var det enighet mellom partene om at den andre arvingen hadde rett til pliktdelsarv (jf. al. § 29), slik at spørsmålet kun gjaldt testamentets gyldighet for den del som ikke var omfattet av pliktdelen.

Høyesterett viste her til sin tolking av al. § 61 annet ledd i Humphrey-saken, og konstaterte at bestemmelsen skal tolkes etter sin ordlyd, slik at bestemmelsen ikke vil ramme et vitnes ansettelsesforhold i et aksjeselskap selv om testamentsarvingen har en mer eller mindre dominerende innflytelse i selskapet. Høyesterett bemerket at tilknytningen mellom selskap og testamentsarving var fjernere i denne saken enn i den forrige, ettersom testamentsarvingen her ikke hadde dominerende eierinteresser (litt mer enn halvparten av B-aksjene med en av 1000 stemmer) i holdingsselskapet, samtidig som han hadde en underordnet stilling i driftsselskapet. For så vidt gjaldt driftsselskapets advokat, var det her ikke tale om noe ansettelsesforhold overhodet, men et selvstendig oppdragsforhold. Høyesterett fant det derfor klart at han ikke kunne anses for å ha vært «i tjeneste hos» testamentsarvingen.

Dommene løser et tolknings- spørsmål som hittil ikke har vært avklart gjennom rettspraksis, men resultatet kan neppe anses som overraskende på bakgrunn av at al. § 61 annet ledd inneholder en uttømmende oppregning av inhabilitetsgrunner og ingen «sekkebestemmelse» (se Lødrup: *Arverett*, 4. utgave, Oslo 1999 s. 88).

Ole-Andreas Rognstad

BOLIGRETT

HUSLEIE- OG EIERSEKSJONSRETT

Tolkning av leieavtale til forretningslokaler, om rett til fremleie og om høyeste leiesum for fremleieforholdet – Rt. 2002 s. 1155

Ved utleie av forretningslokaler i *Prof. Birkelandsvei 28* i Oslo, ble det avtalt bl.a. at fremleie skulle være «tillatt begrenset til denne utleieavtalens betingelser». Hovedspørsmålet i saken var om dette hindret fremutleie til en høyere leie enn i hovedleieforholdet. Høyesterett besvarte, som byretten, spørsmålet med ja; noe som samtidig innebar at utleier ble gitt rett til å heve avtalen på grunn av hovedleietakers vesentlige mislighold ved overtredelse av avtaleklausulen. (På dette siste punkt var det enighet mellom partene for Høyesterett.)

Høyesterett tok, med en inngående begrunnelse, utgangspunkt i en regel om at leieavtalen, som en «kontrakt i næring inngått mellom profesjonelle parter», burde «fortolkes objektivt, og at kontraktens ordlyd må tillegges stor vekt»; slik at den av partene som «hevder en forståelse i strid med kontraktens ord har bevisbyrden for at dette var partenes felles forståelse på avtaletiden»; riktignok slik at også «subjektive fortolkningsmomenter har (...) sin selvsagte plass.» Som støtte for prinsippet om objektiv tolkning ble angitt bl.a. «forretningslivets behov for sikkerhet og forutberegnelighet» og tredjeparters mulige forhold til avtalen.

I selve saken ble det antatt bl.a. at hverken utspill og angivelige muntlige forutsetninger fra hovedleietakers side under *kontraktsfor-*

handlingene, eller uttalelser fra en *eiendomsmegler uten særlig fullmakt utover oppdraget* fra utleier (jf. eiendmevl. § 3-5), tilsa en annen fortolkning. Men Høyesterett la tydelig vekt på at hovedleietakers tolkning av avtalen hadde formodningen mot seg, da den ville «forrykke den økonomiske balanse mellom partene» i leietakers favør, og sammen med andre deler av kontrakten ville overføre all risiko for leiemarkedets utvikling til utleier.

Avgjørelsen er interessant som eksempel på anerkjennelse av hovedutleiers berettigede interesse i fremleieavtalens økonomiske innhold; og på at overtredelsen av et vilkår om høyeste fremleiesum kan innebære vesentlig mislighold av hovedleieforholdet. Avgjørelsen utgjør for så vidt en parallell til Westend-dommen i Rt. 1984 s.

121, der utleier ble gitt rett til en del av hovedleietakers leieinntekter ved dennes uhjemlede fremleie; (om dette, se Lilleholt: *Personskifte i husleieforhold*, 1986 s. 109–115).

Men først og fremst gir avgjørelsen en viktig befestelse av prinsippet om objektiv tolkning av leieavtaler i næring; riktignok med et underliggende forbehold om rimelighetskontroll.

Gert-Fredrik Malt

Bestemmelse om at seksjonene i et boligsameie skulle være forbeholdt voksne mennesker uten beboende barn. Eierseksjonsl. §§ 22 og 19 – Høyesteretts dom 4/3-2003

1. Oversikt

Sameiet Sagbukta Brygge i Svelvik ble opprettet ved tinglysning 20/10-1998 (og registrert i Foretaksregisteret 26/1-00). Ifølge reguleringen for området og de opprinnelige vedtektene, som på dette punkt ikke skulle kunne endres uten samtykke fra kommunen, skal seksjonene være «forbeholdt voksne mennesker uten beboende barn, og (...) videresalg av eierseksjoner (...) skal (ikke) skje til andre enn ovennevnte». I samsvar med dette ble det også tatt inn en særlig klausul i salgsprospektet for sameiet og i kontraktsutkast for første gangs salg av seksjonene fra eiendoms-

selskapet, om begrenset videre overførbarhet. En kjøper som hadde akseptert et tilbud om kjøp på grunnlag av salgsprospektet, nektet imidlertid å anerkjenne vilkåret, med den begrunnelse at det var i strid med ufravelige regler i eierseksjonslovens §§ 19 eller 22.

Opprinnelig, for Herreds- og Lagmannsretten, handlet saken også om hvorvidt klausulen i salgsprospektet («avtalevilkåret») overhodet var vedtatt mellom partene. For Høyesterett var tvisten redusert til et spørsmål om avtalevilkårets lovlighet etter eisl. § 4, jf. §§ 19 og 22; og først og fremst om hvorvidt det var å anse bare som en klausul om rettslig rådgighet, og i så fall om dette var i strid med § 22; eller om klausulen også burde anses som en klausul om fysisk rådgighet (av Høyesterett kalt «faktisk bruk»), noe som etter partenes felles erklæring ville være i strid med § 19 (se nedenfor).

Høyesterett antok etter innrømmelse fra selger at avtalevilkåret ikke la bånd på den fysiske rådgigheten («den faktiske bruken») over seksjonen; dvs. at det bare regulerte situasjonen ved overdragelser (som ervervsforbud ved første salg og salgsforbud ved videre salg), og at det ikke var i strid med eisl. § 22; hvorfor det også ble kjent bindende for kjøper.

2. Partsforhold og normgrunnlag

Det er viktig å være klar over begrensningene mht. partsforhold og normgrunnlag. For alle tre instanser gjaldt saken umiddelbart bare et vilkår i salgsavtalen for en enkelt seksjon, mellom eiendomsselskapet (uten egen grunnbokshjemmel, men som handlet etter avtale med innehaveren av denne), og en enkelt seksjonskjøper, idet sameiet verken var part i saken eller ble trukket formelt inn i den på annen måte. Selgeren insisterte også under saken på at denne bare gjaldt spørsmålet om gyldigheten av selve salgsvilkåret, ikke den tilsvarende bestemmelsen i sameiets vedtekter. Dette innebærer også at Høyesteretts dom ikke har subjektiv rettskraft overfor sameiet; og at eventuelle «innrømmelser» fra selgeren om sameiets rettigheter osv. i saken, heller ikke er bindende for dette.

Men Høyesterett forutsatte at dersom en klausul ikke kunne tas inn i vedtektene etter eisl. §§ 19 eller 22 (jf. § 4), så kunne den heller ikke gjøres til et bindende avtalevilkår mellom selger og kjøper, som her. Og det er klart at videre uttalelser av Høyesterett i denne forbindelse om forståelse av eierseksjonsloven også vil kunne ha *prejudikatvirkning*, i forhold til både dette sameiet og tilsvarende sameier.

3. Særlig om eisl. § 22

Avgjørelsen av det ytterste spørsmålet om forholdet mellom avtalevilkåret eller en tilsvarende vedtektsbestemmelse, og lovens § 22, var åpenbart enkelt å besvare. Førstvoterende slo her fast at *loven gir hjemmel for denne typen omsætningsbegrensninger*; bl.a. med henvisning til forarbeidene og til juridisk litteratur, der nettopp et *vilkår om minste alder* (ved planlagte eldreboliger) brukes som hovedeksempel på mulige vedtektsatte begrensninger i den rettslige rådigheten etter § 22 annet ledd. Og at man i dette sameiet hadde valgt formuleringer («voksne») som måtte avgrenses ved skjønn, var heller ikke til hinder for lovligheten. Førstvoterende antydte riktignok samtidig at det *kunne tenkes grenser for hva slags vilkår* som kan tas inn i vedtektene, men unnlot å gå nærmere inn på dette, da vilkårene i denne saken bygget på «saklege grunnar ut frå regulerings-situasjonen og ein valt profil på utbygginga».

Umiddelbart virker det overraskende at et så redusert rettsspørsmål om § 22 annet ledd overhodet kunne komme for Høyesterett. På dette punkt gir også dommen lite ut over det vi visste fra før; bortsett fra antydningene om en mulig begrensning i adgangen til å avtale begrensninger.

4. Om eisl. § 19

Forklaringen på at saken kom for Høyesterett, ligger nok i den mer interessante *koblingen til § 19*, idet kjøperen hevdet at avtalevilkåret i realiteten innebar en omgåelse av et forbud etter denne bestemmelsen mot visse former for bruksbegrensning. På dette punkt kom

saken likevel ikke på spissen; da *selger* (eiendomsselskapet) her hadde «erkjent» at den faktiske bruk av seksjonen ikke kunne begrenses verken i vedtektene eller i en salgsavtale; og ut fra det for Høyesterett hadde «godtatt» både at dersom avtalevilkåret handlet om fysisk rådighet, så ville det være *i strid med § 19*, og også at når en kjøper hadde ervervet seksjonen, så ville denne kunne brukes *uten at avtalevilkåret begrenset bruken*, f.eks. ved at om «det etter kontraktsinngåinga skulle bli ein endra situasjon som gjer at det kjem inn andre menneske enn vaksne utan medbuande barn, er dette såleis ein endra bruk som blir regulert av § 19».

Førstvoterende nøyde seg på dette punkt med å si seg «einig i denne forståinga», før han gikk videre inn på forholdet til § 22. Hva dette innebærer er ikke helt klart, verken språklig eller rettslig. Men i tråd med det som er sagt om sakens gjenstand og parter, er det klart at uttalelsene om § 19 umiddelbart bare innebærer at selve avtalevilkåret ikke begrenser bruken osv. Samtidig er det ut fra selgerens innrømmelser som nevnt, naturlig å forstå alle uttalelser om § 19 som sideuttalelser i forhold til saken, om spørsmål som heller ikke var gjenstand for særlig prosedyre for Høyesterett. Det som gjenstår er ut fra dette bare knappe *antydninger* om at *visse rådighetsbegrensninger* (som her ikke forelå), ville kunne være problematiske i forhold til § 19 og derved forbudt etter § 4.

For Høyesterett angis heller ikke nærmere i hvilken utstrekning og hvorfor eventuelle rådighetsbegrensninger utover det som her forelå skulle være i strid med § 19. Av lagmannsrettens dom fremgår at partene særlig siktet til § 19 *første ledd*. Men denne bestemmelsen sier umiddelbart bare at «den enkelte sameier har *enerett* til bruk av sin bruksenhet og rett til å nytte fellesarealene til det de er beregnet eller vanlig brukt til, og til annet som er i samsvar med tiden og forholdene» (min uthevelse). Derimot fremgår ikke entydig av bestemmelsen at det ikke kan tenkes begrensninger mht. brukens *art*. Og

heller ikke § 19 *fjerde ledd* tilsier *logisk* et slikt forbud (idet en antitese fra denne bestemmelsen ikke er nødvendig gitt med den). Spørsmålet om i hvilken utstrekning § 19, jf. § 4 tillater eller forbyr særlige begrensninger av den fysiske rådigheten ved boligseksjoner, må derved, såvidt jeg forstår, bero på mer alminnelige betraktninger, dvs. på alminnelige rettsprinsipper (herunder menneskerettigheter) og reelle hensyn; f.eks. på den ene side om vern av familie og privatliv, men samtidig på den annen side, om behovet for rådighetsbegrensninger ut fra det enkelte sameies karakter og formål. Å si med bred penn (som Wyller i kommentarutgaven til eisl. av Hagen o.a. 1999 s. 129), at § 19 gir sameieren en rett til å bruke seksjonen «etter eget forgodtbefinnende» og at innskrenkninger i denne friheten «krever særskilt hjemmel», er det etter min mening ikke grunnlag for, verken i loven eller i andre rettskilder, og heller ikke i Høyesteretts dom i nærværende sak. (Noe kommentarutgaven forøvrig også selv indirekte innrømmer gjennom deler av den videre redegjørelse; se nedenfor.)

5. Mer om eisl. § 22 annet ledd

Et spørsmål om § 22 annet ledd som dommen ikke går inn på, er i hvilken utstrekning en *avtaleklausul* eller en tilsvarende vedtektssatt begrensning som her omtalt også kan tenkes å begrense *overføring på annen måte enn ved salg*, f.eks. ved *arv*. Dette må i utgangspunktet bero på en nærmere tolkning av vedkommende bestemmelse.

Et annet spørsmål kan gjelde betydningen av denne type vedtektsatte begrensninger ved *utleie* eller *utlån* av en seksjon, dersom vedtektene har regler om godkjennelse av leieforhold etter § 22 annet ledd 2. pkt. Jeg antar (med kommentarutgaven, s. 133) at en klausulering som her nevnt også ville kunne gi saklig grunn til å sensurere slike former for rådighet.

Gert-Fredrik Malt

DIVERSE

Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål (FAB)

Gyldendal Akademisk starter i 2003 et nytt tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål. Tidsskriftet er bygget opp etter den samme mal som er anvendt for forlagets etablerte tidsskrifter for forretningsjus og strafferett, og vil utkomme fire ganger i året med ca. 80 sider pr. hefte. Det er også mulig å abonnere på tidsskriftet.

Tidsskriftet er inndelt i tre avdelinger, en for familierett med professor dr. juris Tone Sverdrup som redaktør, en for arverett med professor dr. juris Peter Lødrup som redaktør, mens professor dr. juris Aslak Syse er redaktør for avdelingen for barnevernsrett samt sosiale ytelser til barnefamilier. Førsteamanuensis dr. juris Asbjørn Strandbakken er hovedredaktør.

Innholdet vil bestå av fagartikler, redegjørelse for forslag til lovendringer og endringer i lovverket innenfor de fagområdene tidsskriftet dekker. Det tar også sikte på å trykke relevante rettsavgjørelser, herunder kommentar til utvalgte dommer og kjennelser. Tidsskriftet vil også omtale aktuelle avgjørelser fra Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg.

Tidsskriftet utkommer fire ganger pr. år:

1. mars, 15. juni, 15. september, 15. november og koster kr. 750,- pr. år i abonnement. Studentpris kr. 375,-.

Odelstingsproposisjoner av privatrettslig interesse

Ot.prp. nr. 74 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov 15. juni 2001 nr. 53 om erstatning ved pasientskader mv. (pasientskade-loven)

Ot.prp. nr. 71 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov 3. juni 1977 nr. 50 om arbeidstider hviletiden på skip m.m. (EØS-tilpasning)

Ot.prp. nr. 68 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov 12. juni 1981 nr. 52 om verdipapirfond

Ot.prp. nr. 64 (2002–2003)

Om lov om medisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven)

Ot.prp. nr. 63 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven) m.m.

Ot.prp. nr. 53 (2002–2003)

Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven)

Ot.prp. nr. 50 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner og i enkelte andre lover (eierkontroll i finansinstitusjoner)

Ot.prp. nr. 46 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov 29. november 1996 nr. 72 om petroleumsvirksomhet

Ot.prp. nr. 45 (2002–2003)

Om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov)

Ot.prp. nr. 43 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov om enerett til firma og andre forretningskjennetegn mv.

Ot.prp. nr. 40 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov 11. juni 1993 nr. 101 om luftfart (luftfartsloven)

Ot.prp. nr. 31 (2002–2003)

Om lov om visse sider av elektronisk handel og andre informasjons-samfunnstjenester (ehandelsloven)

Ot.prp. nr. 30 (2002–2003)

Om lov om bustadbyggjelag (bustadbyggjelagslova) og lov om burettslag (burettslagslova)

Ot.prp. nr. 22 (2002–2003)

Om lov om endring i lov 15. juni 2001 nr. 53 om erstatning ved pasientskader mv. (pasientskade-loven)

Ot.prp. nr. 9 (2002–2003)

Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barnevern (barnevernloven) og lov 19. juni 1997 nr. 62 om familievern

(familievernkontrollloven) m.v.

Ot.prp. nr. 2 (2002–2003)

Om lov om beskyttelse av design (designloven)

Nytt i privatretten

Nytt i privatretten utgis av Institutt for privatrett ved Universitetet i Oslo i samarbeid med Cappelen Akademisk Forlag.

Hovedredaktør: Peter Lødrup
Forlagsredaktør: Marianne Skattum

Et doms- og emneregister for *Nytt i privatretten* er tilgjengelig på forlagets internettsider:
www.cappelen.no

Abonnement fås ved henvendelse til Cappelen Akademisk Forlag, telefon 22 98 58 25 eller telefaks 22 98 58 45

Et årsabonnement (2003) på *Nytt i*

privatretten koster kr 440,-. Studentabonnement koster kr 150,-. Abonnementet løper til det blir oppsagt skriftlig.

Henvendelser om *Nytt i privatretten* rettes til:

Cappelen Akademisk Forlag
Postboks 350 Sentrum
0101 Oslo
E-post: jus@cappelen.no
<http://www.cappelen.no>

Nytt i privatretten © J.W. Cappelens forlag a.s 2003

Neste hefte kommer september 2003.